

Alle 'Skills' zijn voor Kids te leren!

Een onderzoek naar het effect van de methode Kids' Skills

op verschillende gedragsuitingen.

Poster van:

Vaardigheid:
Ik wil leren om tijdens zelfstandig werken en eten en drinken stil te zijn

Totemfiguur

Supporters:
N, D,
Papa en mama

Poster van:

Vaardigheid:
Ik wil leren om lief te zijn voor andere kinderen.

Totemfiguur

Supporters:
M, D, M, Mama

Poster van:

Vaardigheid:
Ik wil leren om zelf dingetjes op te lossen als er iets aan de hand is.

Totemfiguur

Supporters:
Juf. F, M, Mama

Meesterstuk in het kader van de opleiding Master SEN

Naam en studentnr: Janita Elenbaas - 2150593

Leerroute: Gedragsspecialist

Jaar: 2010-2011

Begeleid door: Willy van de Meeberg

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg Tilburg

Voorwoord

Voor u ligt mijn meesterstuk van de studie Master SEN (Special Educational Needs) Gedragsspecialist twee jaar, dat ik met trots aan u mag presenteren. Gedurende het tweede studiejaar heb ik een praktijkonderzoek gedaan. Ik heb voor het werken met de methode Kids' Skills (Ben Furman, 2004) gekozen, omdat deze methode mij erg aanspreekt. Het heeft mij een heel andere manier van werken met kinderen met gedragsproblemen aangeleerd. Niet alleen deze methode heeft daarvoor gezorgd, maar de gehele opleiding heeft mij veranderd in het denken over en het omgaan met kinderen met gedragsproblemen. In plaats van te focussen op het probleem, ga ik nu veel meer uit van oplossingen. Doordat mijn specifieke kennis is vergroot ben ik zekerder geworden in het omgaan met kinderen met gedragsproblemen. Deze opleiding heeft mij laten ervaren dat ik als leerkracht de belangrijke factor ben in het zoeken naar oplossingen voor gedragsproblemen van kinderen.

Het uitvoeren van dit onderzoek is mede tot stand gekomen met de steun en feedback van mijn supervisiegroep. Ik wil dan ook mijn critical friends hier voor bedanken. Mijn supervisor Willy van de Meeberg wil ik tevens bedanken voor haar kritische feedback gedurende mijn onderzoek. Door hen ben ik op metaniveau naar mijn onderzoek gaan kijken waardoor ik het nog beter heb kunnen uitvoeren.

Daarnaast wil ik ook al mijn collega's bedanken voor de tijd en betrokkenheid bij het uitvoeren van mijn onderzoek.

Mijn onderzoek zou geen succes geworden zijn zonder de steun van mijn partner Martin.

Ik wil hem dan ook in het bijzonder bedanken voor zijn vertrouwen in mij. Hij was een luisterend oor wanneer de werkdruk bij mij te hoog werd en hij kon mij vervolgens steeds weer motiveren om verder te gaan.

Nogmaals iedereen die ik heb genoemd, bedankt!

Janita Elenbaas

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
1. Inleiding	5
2. Probleemstelling	7
3. Onderzoeksvraag en deelvragen	9
4. Achtergronden leerlingen	10
5. Theorie	11
6. In de praktijk	16
6.1 Leerling M	18
6.2 Leerling L	19
6.3 Leerling G	20
6.4 Oplossingsgerichte gesprekken	21
7. Conclusies	25
8. Reflectie	28
Literatuurlijst	31
Bijlagen	32

Samenvatting

Het effect van de methode Kids' Skills op verschillende gedragsuitingen is waar dit onderzoek om draait. Kids' Skills is een methode om oplossingsgericht te werken. Het probleem van de leerling wordt omgezet in een te leren vaardigheid. Het gaat uit van de mogelijkheden en krachtbronnen van het kind wat deze methode tot een succes maakt. De methode werkt aan de hand van vijftien opeenvolgende stappen.

Ik ga uit van drie leerlingen met ieder hun eigen probleem. Leerling A laat kenmerken van faalangst zien en is erg onzeker. Leerling B heeft een concentratieprobleem en vertoont daarmee kenmerken van ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) en leerling C heeft problemen in de omgang met andere kinderen. Zij duwt en slaat kinderen wanneer ze iets duidelijk wil maken en kan dit niet verbaal oplossen. Om mezelf te verdiepen in de problematiek van deze kinderen heb ik theorie gelezen over faalangst, ADHD en de interactie tussen kinderen. Alle drie de leerlingen hebben een andere aanpak nodig. Wel kan het leren van vaardigheden bij alle leerlingen volgens de methode Kids' Skills. Om deze hen zo goed mogelijk te begeleiden, verdiep ik me ook in het voeren van oplossingsgerichte gesprekken aan de hand van de Zevenstappendans (Louis Cauffman en Dick J. van Dijk, 2009). Na het uitvoeren van verschillende analyses, start ik de oplossingsgerichte gesprekken met deze drie leerlingen om een vaardigheid te omschrijven. Zij krijgen hun eigen poster in de klas en thuis waarop de vaardigheid omschreven staat. Gedurende het onderzoek houd ik kleine gesprekjes met de leerlingen aan de hand van het vaardigheidsboekje. Hierin staat hoe de leerling gaat oefenen, wie de supporters zijn en hoe het feestje gevierd wordt als de vaardigheid is behaald. De leerlingen oefenen enthousiast aan hun vaardigheid en na een periode van acht weken voer ik een evaluatiegesprek met ze. Aan de hand van de schaalvraag geven de leerlingen aan dat ze zijn gegroeid en hun vaardigheid hebben behaald. De analyses en tevens de gesprekjes met de ouders wijzen uit dat Kids' Skills effect heeft op verschillende gedragsuitingen. De rol van de leerkracht is hierin zeer belangrijk.

Ik ontwikkel me tijdens dit onderzoek verder in het voeren van oplossingsgerichte gesprekken. Ik neem ze op met een videocamera en ik bekijk deze later terug. Ik haal hier nieuwe leerdoelen uit, bijvoorbeeld de gesprekjes met jonge kinderen korter maken en gebruik maken van gesloten vragen door bepaalde onderdelen concreter te maken. Ook het geven van complimenten mag ik vooral bij onzekere kinderen meer toepassen. In de toekomst wil ik mijn collega's enthousiast maken voor het werken met de methode Kids' Skills en ze begeleiden in het werken met de methode.

1. Inleiding

In september 2006 ben ik gestart met mijn LIO-stage op een kleine dorpsschool met ongeveer zeventig kinderen. Na het afronden van mijn LIO-stage in januari 2007 ben ik op deze school blijven werken in dezelfde groep. Nu vijf later werk ik nog steeds fulltime op deze basisschool in een kleutergroep. Op dit moment zitten er dertien kleuters in mijn heterogene groep; drie kleuters in groep 2 en tien kleuters in groep 1.

Mijn interesse in kinderen met gedragsproblemen heb ik al ontwikkeld tijdens mijn stages gedurende de lerarenopleiding PABO (Pedagogische Academie Basis Onderwijs). Deze kinderen hebben op mij een bepaalde aantrekkingskracht. Soms zie ik dat de kinderen worstelen met zichzelf en ik heb meteen de neiging om dit kind te helpen en het probleem samen met het kind aan te pakken en mogelijk op te lossen. Dat is ook de reden dat ik me tijdens mijn afstuderen op de PABO in 2007 heb verdiept in autisme. In de afgelopen jaren heb ik ook een aantal kinderen met autisme en andere gedragsproblemen in mijn klas gehad.

Ik ervaar dat ik niet voldoende kennis van verschillende gedragsstoornissen heb, omdat ik mij in sommige situaties handelingsverlegen voel. Daarom heb juist de behoefte om die kennis te ontwikkelen. Dit heeft er voor gezorgd dat ik met de opleiding Gedragsspecialist ben begonnen, tevens ook om handvatten te krijgen, zodat ik beter met kinderen met gedragsproblemen kan omgaan. Na het volgen van het eerste studiejaar van de opleiding Gedragsspecialist kan ik zeggen dat ik al een stuk zekerder ben geworden van mezelf als leerkracht. Omdat ik verschillende handvatten heb gekregen om met kinderen met gedragsproblemen om te gaan, zoals gespreksvoering vanuit het oplossingsgericht werken en kennis over verklaringsmodellen. Hierdoor kan ik vanuit verschillende perspectieven kijken naar een gedragsstoornis en de mogelijke verklaringen daarvan.

Ik probeer steeds meer door de bril van de leerling te kijken en te ontdekken waarom dat kind op een bepaalde manier reageert. In het eerste studiejaar heb ik kennism gemaakt met oplossingsgericht werken tijdens een studietweedaagse van Dick J. van Dijk. Tijdens de studietweedaagse is ook de methode Kids' Skills (Ben Furman, 2004) aan de orde gekomen. Ik heb na deze studietweedaagse de methode aangeschaft en ben me er in gaan verdiepen. Het sprak mij meteen al erg aan. Ik wil ook op deze manier problemen van kinderen proberen op te lossen door samen met het kind aan het werk te gaan. Vervolgens ben ik hier mee aan de slag gegaan in mijn klas. Maar er na een half jaar mee gewerkt te hebben, ben ik niet tevreden met mijn manier van werken met Kids' Skills in de groep. Ik krijg te weinig rendement, omdat niet alle kinderen hun gewenste vaardigheid hebben behaald.

Daarom heb ik dit onderwerp gekozen voor mijn meesterstuk. Ik wil juist dat het effect groter wordt en het voor mij een manier is om kinderen vaardigheden te leren die ze verder helpen in hun gehele ontwikkeling.

In dit onderzoeksverslag leest u hoe ik met een drietal kinderen in mijn groep Kids' Skills op een andere manier ben gaan inzetten dan ik voorheen heb gedaan en wat het effect is.

In het volgende hoofdstuk kunt u meer over de probleemstelling lezen en in hoofdstuk drie staan mijn onderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen beschreven. In het hoofdstuk daarna heb ik achtergronden van de drie leerlingen geschreven en in hoofdstuk vijf leest u theorie rond mijn gekozen onderwerpen.

Hoe ik dit onderzoek heb uitgevoerd en wat de effecten daarvan zijn, leest u in hoofdstuk zes. In de laatste twee hoofdstukken heb ik mijn conclusie aan het onderzoek uitgewerkt en een persoonlijke reflectie op het praktijkonderzoek geschreven.

In mijn verslag zal ik u meerdere malen naar de bijlagen verwijzen, welke u aan het eind van dit meesterstuk kunt vinden.

2. Probleemstelling

Vorig schooljaar ben ik in mijn klas gestart met de methode Kids' Skills. Alle leerlingen hebben een poster gekregen waarop de te leren vaardigheid staat. De vaardigheid stel ik altijd samen met het kind op naar aanleiding van een gesprekje. De vaardigheid komt voort uit een probleem van het kind. Dit kan zijn dat de leerling moeite heeft om in de kring op een beurt te wachten of het kan nog niet zelf de rits van de jas dichtdoen. Het probleem wordt dan omgezet in een te leren vaardigheid.

Ook dit schooljaar ben ik weer gestart met de posters. Echter ervaar ik een aantal knelpunten op de manier waarop ik Kids' Skills inzet. Eén van die knelpunten is dat het mij enorm veel tijd kost wanneer alle leerlingen met Kids' Skills werken. Het is nodig om dagelijks korte gesprekken met de leerlingen te hebben, de posters moeten gemaakt worden en we vieren veel feestjes. Daarnaast is het soms lastig om voor leerlingen die geen problemen vertonen ook een poster te maken. Ik krijg dan het gevoel dat ik naar een probleem bij een leerling aan het zoeken ben. Deze leerlingen leren vaak een vaardigheid wat een ander kind ook leert en wat hen aanspreekt. Bijvoorbeeld de vaardigheid om te leren delen. Dit is op zich heel positief, maar naar mijn idee gaat het op deze manier ten koste van de kwaliteit van de methode Kids' Skills. Ook vraag ik me af of de methode wel geschikt is voor verschillende probleemgebieden zoals leerlingen met faalangst, leerlingen met weinig concentratievermogen of leerlingen die moeite hebben in de omgang met andere kinderen. Volgens de methode Kids' Skills is er voor elk probleemgebied wel een vaardigheid die je kunt leren:

Kids' Skills gaat uit van het idee dat de problemen waarmee een kind geconfronteerd wordt het best kunnen worden opgelost door het kind een specifieke vaardigheid te laten leren. Dit idee is gebaseerd op de waarneming dat kinderen vaak problemen hebben omdat ze een bepaalde vaardigheid missen en dat het probleem verdwijnt wanneer ze zich die vaardigheid hebben aangeleerd. (Furman, B. (4^e druk 2009) De methode Kids' Skills, blz. 27)

Ik vind dat de betrokkenheid van de leerling zelf, bij het oplossen van problemen, een zeer belangrijke factor is. Bij Kids' Skills is dit ook van groot belang. Daarom wil ik gaan onderzoeken wat het effect is van Kids' Skills bij het aanleren van vaardigheden op verschillende gebieden. Ook wil ik onderzoeken of het effect groter is om alleen met Kids' Skills te werken bij leerlingen met een specifieke zorgvraag ten opzichte van het werken met alle leerlingen in de groep. Met de basisregels van het oplossingsgericht werken in mijn achterhoofd wil ik dit gaan uitvoeren.

De basisregels volgens L. Cauffman en D. van Dijk:

1. *Als iets niet werkt, leer ervan en doe iets anders*
2. *Als iets wel werkt, doe er meer van*
3. *Als iets blijkt te werken, leer het aan iemand anders*

(Cauffman, L. & Van Dijk, Dick J. (2009) Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs, blz. 33)

Met dit onderzoek hoop ik zelf prettiger en doelbewuster te kunnen gaan werken met Kids' Skills.

3. De onderzoeksvraag en deelvragen

In het vorige hoofdstuk staat mijn probleemstelling beschreven. Dit heeft mij tot de volgende onderzoeksvraag gebracht:

Ik onderzoek het effect van Kids' Skills bij het aanleren van een vaardigheid bij drie leerlingen in mijn klas, omdat ik wil weten of Kids' Skills even goed inzetbaar is bij een leerling met faalangst, een leerling met een concentratieprobleem en een leerling wat een probleem heeft in de omgang met andere kinderen, zodat ik gericht met de leerling aan een vaardigheid kan werken.

De deelvragen die hierbij horen zien er als volgt uit:

1. Wat zijn de voor- en nadelen voor het werken met Kids' Skills voor specifieke leerlingen ten opzichte van het werken met de hele groep?
2. Wat voor effect heeft Kids' Skills op de verschillende gedragsuitingen?
3. Over welke vaardigheden moet ik als leerkracht beschikken met betrekking tot het voeren van oplossingsgerichte gesprekken?

4. Achtergronden leerlingen

Zoals ik al in de inleiding heb beschreven, heb ik een heterogene groep. Ik heb een drietal leerlingen uit mijn groep uitgekozen om specifiek met Kids' Skills aan de slag te gaan. Dit is mijn experimentele groep. Ik heb voor deze drie leerlingen gekozen, omdat ze mij in het bijzonder opvallen in hun gedrag op een negatieve manier.

Leerling M is een vijfjarig meisje uit groep 2 wat kenmerken vertoont van faalangst. Ze is erg pienter en bij de Kijkregistratie (A v.d. Bosch, B de Jaeger, 2010) loopt ze op veel ontwikkelingsgebieden meer dan een half jaar tot een jaar voor. KIJK! 1-2 is een instrument om de ontwikkeling van jonge kinderen in kaart te brengen. Dit registratiemodel vindt zijn basis in het ontwikkelingsmodel van Drs. D. Memelink (Seminarium voor Orthopedagogiek). Deze leerling legt de lat voor zichzelf erg hoog. Als M iets niet kan, zal ze dit niet zomaar willen oefenen, maar moet ze dit voor zichzelf meteen goed kunnen. Zij wil dus geen fouten maken. Daarnaast vraagt M enorm veel bevestiging aan mij en aan haar ouders. Het probleem op het gebied van het zelfvertrouwen van deze leerling komt in de lijst basiskenmerken van de KIJK!1-2 naar voren, zie bijlage 4A.

Leerling L is een jongetje van vijf jaar uit groep 2. L vertoont kenmerken van ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) zoals snelle afleidbaarheid en impulsiviteit. Hij heeft een korte spanningsboog en heeft moeite om zich voor langere tijd te concentreren. Het is voor hem lastig om stil te zitten en maakt ook steeds geluidjes tijdens het werken of op andere momenten in de klas. Dit blijkt onder andere door observaties en tijdsteekproeven die bij deze leerling zijn afgenomen, zie bijlage 5A.

Leerling G is een meisje van bijna vijf jaar uit groep 1. Zij heeft moeite in het contact met andere kinderen. G zoekt contact met leeftijdsgenootjes en speelt ook met ze, maar vaak loopt dit uit op een conflict. Ze heeft moeite om zich aan te passen aan de regels of ideeën van andere kinderen. Als iets niet gaat zoals zij het wil, slaat ze kinderen of doet het kind op een andere manier pijn. De problemen die G heeft op gebied van contact met andere kinderen blijkt ook uit de Interactiewijzer voor het Jonge Kind (Verstegen, R. & Lodewijks, H., 2004), zie bijlage 6A.

Deze drie leerlingen hebben geen van allen een diagnose maar er is wel degelijk een probleem. Daarom zie ik hier bij alle drie de uitdaging om het probleem aan te pakken. In het volgende hoofdstuk leest u meer over deze probleemgebieden en gebruikte theorieën.

5. Theorie

Gedurende mijn onderzoek werk ik met de methode Kids' Skills. Tijdens het werken met Kids' Skills voer ik veel oplossingsgerichte gesprekken met kinderen. Hiervoor gebruik ik de Zevenstappendans. In dit hoofdstuk beschrijf ik tevens over kinderen met faalangst, de ontwikkeling bij kleuters in de relatie met andere kinderen en ik zal theorie over kinderen met concentratieproblemen beschrijven. Ook komen de onderzoeksinstrumenten aan bod namelijk de tijdsteekproef, de Interactiewijzer van het Jonge Kind en de KIJK basis-kenmerken.

De belangrijkste voorwaarde van de methode Kids' Skills is dat het probleem wordt omgezet in een te leren vaardigheid. Deze methode volgt in totaal vijftien stappen. De voordelen van de te leren vaardigheid worden opgeschreven, de vaardigheid krijgt een naam en de leerling mag een totemfiguur kiezen die helpt bij het leren van de vaardigheid. Vervolgens moeten er ook supporters gevraagd worden. Dan kan de vaardigheid worden geoefend en uiteindelijk kan worden gevierd dat het gelukt is. Eén van de laatste stappen is dat deze vaardigheid doorgegeven kan worden aan anderen om ook deze vaardigheid te leren.

Alle vijftien stappen kunt u terugvinden in bijlage 2.

Kids' Skills is gebaseerd op het idee dat kinderen eigenlijk geen problemen hebben, alleen vaardigheden die zij nog niet hebben geleerd. Door de relevante vaardigheden te leren overwint het kind de problemen die daar mee samenhangen.

(Furman, B. (4^e druk 2009) De methode Kids' Skills, blz. 16.)

Ik ben gaan werken met Kids' Skills omdat deze methode mij erg aanspreekt. De kinderen worden door het voeren van gesprekken enorm betrokken bij het leren van de vaardigheid. Door deze grote betrokkenheid ben ik van mening dat problemen veel sneller worden opgelost.

Om op de juiste manier met Kids' Skills te kunnen werken, heb ik me tijdens mijn studie erg verdiept in het oplossingsgericht werken. Het voeren van gesprekken doe ik aan de hand van de Zevenstappendans. Zoals de naam het al zegt zijn er zeven basisstappen die je op verschillende manieren kunt combineren. Het ziet er als volgt uit:

(Cauffman, L. & Van Dijk, Dick J. (2009) *Handboek*

oplossingsgericht werken in het onderwijs, blz. 81)

Voor een verdere uitwerking van de Zevenstappendans verwijs ik u naar bijlage 3.

Bij oplossingsgerichte gespreksvoering is het van belang de niet-wetenhouding aan te nemen.

De niet-wetenhouding is een algemene houding waarbij de acties van de therapeut worden gekenmerkt door een onvervalst grote nieuwsgierigheid. Dat wil zeggen dat de acties en houdingen van de therapeut worden gekenmerkt door het meer willen weten over wat er gezegd is in plaats van het overbrengen van vooropgezette meningen over de cliënt of het probleem. (Anderson & Cooloshian, 1992, p. 29)

De therapeut in dit citaat kan worden gezien als de leerkracht en de cliënt als de leerling. Om als leerkracht tot deze houding te komen, dien je veel gesprekken met leerlingen te oefenen en is volgens de Jong & Berg een levenslang proces. (de Jong, P., Berg, K. (2e druk 2004) *De kracht van oplossingen*, blz. 39) Zij noemen zestien basis gespreksvaardigheden om tot oplossingsgerichte gesprekken te komen. Een aantal van deze vaardigheden vind ik zelf erg belangrijk en neem ik mee in het voeren van deze gesprekken met mijn leerlingen. Eén van die belangrijke vaardigheden is het werkelijk *luisteren* naar de leerling waar je vooroordelen buiten beschouwing dient te laten. Daarnaast vind ik het stellen van *open vragen* voor mij een belangrijke vaardigheid die ik tijdens de gesprekken duidelijk naar voren wil laten komen. Open vragen lokken de leerling uit om te praten over gevoelens en gedachten terwijl gesloten vragen meer naar feiten vragen. De Jong en Berg prefereren open vragen omdat ze meer passen bij de nadruk op het niet-weten. (de Jong, P., Berg, K., 2^e druk 2004, *De kracht van oplossingen*, blz. 42). Ook *samenvatten* wordt gezien als een belangrijk element binnen de gespreksvoering en is essentieel in de benadering van de leerling. Op die manier geef ik aan dat ik goed naar het verhaal van de leerling heb geluisterd en vraag ik de leerling na of ik het goed heb begrepen. Daarnaast is het geven van *complimenten* gedurende het gesprek van groot belang. Een compliment moet gebaseerd zijn op wat de leerling aan mij vertelt.

Door middel van het geven van complimenten kan ik de kwaliteiten van de leerling naar voren laten komen. Als laatste vaardigheid noem ik het tonen van *empathie*. Ik vind dat emotionele betrokkenheid van de leerkracht bij een leerling ten goede komt voor de relatie tussen hen tijdens het gesprek. Volgens Biestek (1957) betekent dit dat je als leerkracht gevoelig moet zijn ten opzichte van de gevoelens van de leerling, de betekenis van deze gevoelens dient te begrijpen en op een passende manier kan reageren.

Deze basis gespreksvaardigheden voor het voeren van oplossingsgerichte gesprekken ga ik inzetten om zo Kids' Skills meer diepgang te geven en mijn onderzoek tot een goed resultaat te brengen. Daarnaast neem ik deze gespreksvaardigheden ook mee in het voeren van gesprekken met de ouders van deze leerlingen.

Eén van de gedragsuitingen die gedurende mijn onderzoek terugkomt, is faalangst. Volgens Trix van Lieshout (Pedagogische adviezen voor speciale kinderen, 2e druk 2009) is faalangst een specifieke, taakgebonden vorm van angst. Bij faalangst zie je onderpresteren van de leerling. Het gaat vaak ook om situatiegebonden angst, niet om angst in allerlei situaties. Faalangst begint in het hoofd; er wordt op het verkeerde moment adrenaline aangemaakt. Hierdoor raak je geblokkeerd wat zich op verschillende manieren kan uiten.

Faalangst is geen karaktertrek of persoonlijkheidskenmerk, maar het resultaat van een aantal aangeleerde (denk)stappen. De gedachten over zichzelf en de gedachte aan mislukken jagen de kinderen angst aan. Een groot deel van de angst is gebaseerd op het idee van negatieve reacties van anderen. Als falen vaak voorkomt, heeft dat een negatieve invloed op het zelfbeeld. (Pedagogische adviezen voor speciale kinderen, Trix van Lieshout, 2^e druk 2009, blz. 95)

Volgens Trix van Lieshout (2009) kun je een kind met faalangst het best begeleiden door veel positieve feedback te geven, zodat het weer meer zelfvertrouwen krijgt. Belangrijk hierbij is dat er een goed pedagogisch klimaat in de groep heerst, waarin fouten gemaakt mogen worden. Ik vind zelf dat dit als uitgangspunt moet dienen om met kinderen met faalangst te werken. Dit zal niet tot de oplossing leiden, maar het heeft wel een positief effect op het functioneren van het kind. Zo besteed ik veel aandacht aan het groepsklimaat waarin de kinderen zichzelf kunnen zijn en gewaardeerd worden. Wat ik altijd op de leerlingen probeer over te brengen is de stelling: "Van proberen kun je leren". Deze stelling komt voort uit de leertheorie van de Amerikaanse onderwijspsycholoog David Kolb.

Volgens Kolb (1984, 41): "Learning is the process whereby knowledge is created through the transformation of experience. Knowledge results from the combination of grasping experience and transforming it."

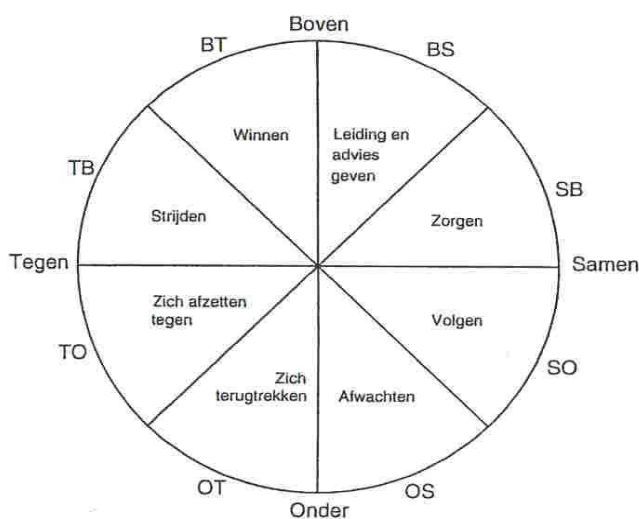
Daarnaast vind ik complimenten geven erg belangrijk. Leerlingen krijgen zo het gevoel iets goeds te doen en doen hiermee succeservaring op. In mijn groep leren zelfs kleuters al complimenten aan elkaar te geven. Elke week is er een kind het zonnetje van de week. Zij krijgen van elk kind een compliment. Mede door gebruik te maken van de methode Kids' Skills probeer ik de problemen van kinderen met faalangst aan te pakken.

Een andere gedragsuiting binnen mijn onderzoek is problemen in het contact met andere kinderen. Voor kinderen die problemen hebben met de interactie met andere kinderen en volwassenen vul ik de Interactiewijzer van het Jonge Kind (Verstegen, R. & Lodewijks, H., 2004) in. Deze is speciaal ontwikkeld voor kinderen van vier tot zes jaar en is afgeleid van de Interactiewijzer. Het model van Leary (1957) vindt hierin de grondslag.

Leary geeft een overzicht van de verschillende manieren waarom mensen zich tot elkaar kunnen verhouden. Persoonlijke kenmerken worden door hem beschreven in termen van interactioneel gedrag. (Verstegen, R. & Lodewijks, H. (6^e druk 2006), Interactiewijzer, blz. 8)

In dit model staan er twee dimensies tegenover elkaar. Deze worden boven-onder en tegen-samen genoemd. Met boven-onder wordt op een schaal aangegeven in welke mate de leerling zich opstelt tegenover de ander. Dit gedrag kan leidend, gelijkwaardig of afhankelijk zijn. Met tegen-samen wordt er op een schaal aan gegeven of een leerling zich coöperatief (samenwerkend) of zich afwerend tegenover een ander opstelt. Uiteindelijk is er een schema ontstaan door deze dimensies te onderscheiden in vier hoofdvarianten. Hier zijn vervolgens acht gebieden uit ontstaan die octanten worden genoemd. Dit schema heeft de naam 'de interactie-roos van Leary'.

Een globale typering van vaardigheden van de acht interactionele posities ziet u in het onderstaande schema:

(Verstegen, R. & Lodewijks, H. (6^e druk 2006), Interactiewijzer, blz. 12)

Ik werk alleen met de Interactiewijzer in de klas als observatie-instrument. Dit doe ik omdat ik met behulp van Kids' Skills nieuwe vaardigheden met de leerlingen aanleer die binnen de Interactiewijzer als onvoldoende naar voren komen.

De derde gedragsuiting die ik ga onderzoeken, is het probleem op het gebied van concentratie. Concentratieproblemen kunnen voortkomen uit een aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit onder de noemer ADHD. ADHD is een afkorting van Attention Deficit Hyperactivity Disorder. De basis van ADHD is neurologisch, maar heeft gevolgen op veel gebieden: namelijk op sociaal, cognitief, emotioneel en pedagogisch gebied. Kinderen met ADHD hebben geen rem en doen eerst voordat ze denken en zijn vaak chaotisch.

ADHD behoort tot de zogenaamde externaliserende psychische stoornissen, waarbij het verstorende effect op de omgeving centraal staat. (Pedagogische adviezen voor speciale kinderen, Trix van Lieshout, 2^e druk 2009, blz. 185)

Om te achterhalen hoe groot een concentratieprobleem is kan een tijdstekproef worden afgenomen (uit: Professioneel omgaan met gedragsproblemen, Jeninga, J., 2^e druk 2009, blz. 264).

Leerling L die ik heb beschreven in het vorige hoofdstuk laat aandachts- en concentratieproblemen zien en daarnaast ook hyperactiviteit. In de praktijk probeer ik deze leerling zoveel mogelijk op zijn niveau aan te spreken. Het is als leerkracht juist heel gemakkelijk om deze leerling te straffen omdat hij voor onrust zorgt binnen de groep. Maar deze leerling heeft een speciale aanpak en begeleiding nodig door steeds met hem in gesprek te blijven en duidelijke verwachtingen te bieden. Dit geeft de leerling met (kenmerken van) ADHD meer rust. Volgens Trix van Lieshout (Pedagogische adviezen voor speciale kinderen, 2^e druk 2009, blz. 208-212) dien je onder andere alle situaties voor te structureren. Ordenen van buitenaf en de leerling voldoende ruimte geven om zich te kunnen bewegen zijn belangrijke factoren.

Nu ben ik kort ingegaan op de verschillende verklaringen van het gedrag van deze leerlingen en theorie in relatie tot mijn eigen handelen zodat ik nu werkelijk aan de slag kan met mijn onderzoeksvraag. Het proces en de analyses van mijn onderzoek staan in het volgende hoofdstuk beschreven.

6. In de praktijk

De functie van mijn praktijkonderzoek is een vergelijking maken. Ik onderzoek namelijk de overeenkomsten en verschillen tussen de drie kinderen en het aanleren van verschillende vaardigheden aan de hand van de methode Kids' Skills. Dat betekent dat het een quasi experimenteel onderzoek wordt. Tegelijkertijd is mijn onderzoek ook een actieonderzoek te noemen. Een actieonderzoek is volgens Kelchtermans (2001): *'Een strategie voor het systematisch onderzoeken van de eigen praktijksituatie door de direct betrokkenen, met de uitdrukkelijke bedoeling de kwaliteit van het handelen in de situatie te verbeteren vanuit een meer gefundeerd inzicht in de situatie'*.

(Kallenberg, T. & Koster, B. Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leerkrachten, 1^e druk, 2010, blz. 93)

In dit onderzoek staat het verbeteren van mijn handelen centraal. Het kritisch analyseren van mijn onderwijspraktijk is tevens een doel van dit onderzoek, zodat ik mezelf als leerkracht verder kan ontwikkelen. Als leerkracht ben ik me bewust van de belangrijke rol in de ontwikkeling van de vaardigheid van de betrokken leerlingen. Ik zal hen stimuleren om de vaardigheid te leren. Daarnaast zal ik goed moeten aansluiten op de verschillende onderwijsbehoeften van deze leerlingen. Door eerst een oplossingsgericht gesprek te voeren, wil ik met hen gericht werken aan een vaardigheid om vervolgens alle stappen van Kids' Skills nauw te kunnen volgen. Om op mijn eigen handelen te kunnen reflecteren zal ik van de gesprekken met de kinderen video-opnames maken om zo mijn professionele houding en ontwikkeling in het voeren van oplossingsgerichte gesprekken te kunnen volgen en verder uit te kunnen diepen.

Gedurende mijn onderzoek pas ik triangulatie toe doordat er vanuit verschillende invalshoeken wordt geanalyseerd, namelijk vanuit observaties van mij als leerkracht, de leerling zelf en de betrokken ouders. Ik acht hiermee dat mijn onderzoek betrouwbaar en valide is.

Omdat ik voor mijn onderzoek kinderen met verschillende gedragsuitingen belicht, heb ik niet bij alle leerlingen voor hetzelfde onderzoeksinstrument gekozen. Bij M neem ik de observatielijst Basiskenmerken van de KIJK!1-2 als uitgangspunt. Bij L ga ik gegevens verzamelen door het uitvoeren van een tijdsteekproef om zijn concentratie te meten. Om een duidelijk beeld te krijgen van de vaardigheden met betrekking tot andere kinderen, vul ik voor G de Interactiewijzer van het Jonge Kind in.

Om samen met de leerling een vaardigheid op te stellen, ga ik een oplossingsgericht gesprek aan de hand van de Zevenstappendans voeren, zodat ik samen met het kind aan de slag kan. De vaardigheid wordt omschreven in een vaardigheidsboek waar de stappen van Kids' Skills in verwerkt zijn. Aan het eind van de onderzoeksperiode ga ik voor deze leerlingen weer de gegevens van de onderzoeksinstrumenten invullen om te kijken of Kids' Skills en de gesprekken met de leerlingen voldoende effect hebben gehad.

De ouders betrek ik bij dit proces door met hen in gesprek te gaan over de te leren vaardigheid van hun kind. Aan het eind van de periode zal ik gesprekken met de ouders voeren om te kijken of zij ontwikkeling bij hun kind zien met betrekking tot het probleemgebied.

Voor een uitgewerkte planning van mijn onderzoek verwijs ik u naar bijlage 1.

De analyses van mijn onderzoek staan per leerling in de volgende hoofdstukken beschreven.

6.1 Analyses leerling M

Januari 2011

M vertoont kenmerken van faalangst. Als ik kijk naar de registratie van de basiskenmerken (KIJK1-2) zie ik op een aantal gebieden dat ze optimaal presteert, maar ook tegenstrijdige resultaten. Bij zes van de drieëntwintig vragen scoort zij niet optimaal. Bij nog eens zes vragen zit zij er net tussenin. Er komt vooral naar voren dat het zelfvertrouwen van deze leerling niet optimaal is. Ze is bang om fouten te maken en ze vermijdt nieuwe uitdagingen als het gebruik van nieuw materiaal. De gehele lijst staat in bijlage 4A.

In de periode dat deze leerling bij mij in de klas zit, heb ik al verschillende gesprekken met ouders gehad waarin wij de zorg delen over het zelfvertrouwen. Het vragen van bevestiging of ze het goed doet, komt ook in het laatste gesprek in januari naar voren. De ouders geven aan dat M niet aan nieuwe activiteiten wilt beginnen en alles in één keer goed wilt doen. We komen overeen om het vragen van bevestiging te gaan verminderen. Zij kan hiervoor een sticker verdienen op haar beloningskaart. Ik probeer op die manier zoveel mogelijk positieve feedback aan haar te geven.

April 2011

De afgelopen periode heb ik met M gewerkt aan het zelf oplossend vermogen (zelfvertrouwen). Om te laten zien of dit voldoende effect heeft gehad, heb ik nog een keer de Basiskenmerken KIJK1-2 ingevuld (bijlage 4B).

Bij vier van de drieëntwintig vragen scoort M niet optimaal en bij zes vragen scoort zij er tussen in. Dat betekent dat zij twaalf vragen wel optimaal scoort. Als ik kijk naar het zelfvertrouwen van deze leerling ten opzichte van de score in januari is er weinig vooruitgang geboekt. Zij reageert wel iets minder krampachtig op mislukkingen dan eerst en ze gaat nu soms nieuwe uitdagingen aan. Zo kiest ze materiaal uit de kast waar ze nog nooit mee gewerkt heeft. Zij durft ook meer zelf keuzes te maken en vraagt minder bevestiging aan mij doordat ik hulpkaartjes heb ingezet. Zij heeft dus een ontwikkeling doorgemaakt de afgelopen periode.

Woensdag 13 april 2011 heb ik met moeder een evaluatiegesprek gevoerd over de afgelopen periode. Zij geeft aan dat ze haar dochter ziet ontwikkelen en dat het een stuk beter gaat. Zo zegt ze: "Ze vraagt minder bevestiging, maar het is nog niet over. Ik zie dat ze de lat voor zichzelf veel te hoog legt door alles perfect te willen doen". De poster om de vaardigheid te leren vindt zij een goed hulpmiddel en bied haar dochter steun. Moeder twijfelt eerst of haar dochter de vaardigheid heeft gehaald, maar ze is gegroeid in haar zelfvertrouwen en daarom wil ze wel dat er een feestje wordt gevierd. Ze geeft aan dat het zelfvertrouwen van haar dochter een aandachtspunt blijft.

6.2 Analyses leerling L

Januari 2011

Zoals ik al eerder heb beschreven heeft L moeite om zich te concentreren. Om dit te meten heb ik een tijdsteekproef afgenomen. Tijdens het zelfstandig werken heeft deze leerling een puzzel gemaakt. Dit is een enkelvoudige taak. Gedurende twaalf minuten heb ik hem geobserveerd. Als ik kijk naar de percentages werkt de leerling 55% taakgericht, voor 20% is hij aan het dagdromen en 25% heeft de leerling contact met een medeleerling. De uitgewerkte gegevens kunt u lezen in bijlage 5A.

Ook de ouders maken zich grote zorgen om de ontwikkeling van hun kind en spreken uit dat zij verwachten dat hij niet op deze school kan blijven. Dit vertellen zij tijdens diverse oudergesprekken. Ook vermoedt zijn moeder dat hij ADHD heeft. Dit denken zij al van baby af aan, omdat hij altijd veel aandacht vraagt. Thuis heeft hij moeite om rustig aan tafel te eten en hij is erg langzaam met alles doordat hij steeds afgeleid wordt. Zijn slechte concentratie beaamen de ouders en herkennen dit ook bij zichzelf. Door middel van Kids' Skills gaan we werken aan het vergroten van het concentratievermogen.

April 2011

L heeft de afgelopen periode hard gewerkt om zijn vaardigheid te leren. Wekelijks heb ik korte motiverende gesprekjes met hem gevoerd om te bespreken hoe het gaat en wat nog beter kan. Ik heb nogmaals de tijdsteekproef afgenomen. Tijdens het observatiemoment werkt hij in zijn rekenwerkboekje en hij maakt een schrijfwerkblad. Ik heb hem een rustige werkplek gegeven zodat hij minder geprikkeld wordt door zijn omgeving. Tijdens dit observatiemoment valt op hoe deze leerling zich ontwikkeld heeft in zijn zelfstandige werkhouding. Hij werkt gedurende vijftien minuten voor 95% taakgericht. Als ik dit vergelijk met de tijdsteekproef in februari is dit een enorm verschil. In januari werkte hij voor 55% taakgericht. Een oorzaak hiervan kan zijn dat dit voor L een uitdagende activiteit is, en dus de betrokkenheid van hem vergroot. Wat wel opvalt, is dat hij constant zachte geluidjes produceert terwijl het geconcentreerd werkt. De uitgewerkte tijdsteekproef kunt u in bijlage 5B bekijken.

Tijdens het evaluatiegesprek met moeder op donderdag 14 april 2011 geeft zij aan dat haar zoon erg gegroeid is. Moeder zegt: "Hij kan thuis rustiger spelen en praat zachter". De poster heeft volgens haar goed geholpen. Ze vertelt dat de poster midden in de kamer hangt zodat deze goed zichtbaar is en ze er gemakkelijk naar kan verwijzen. Het eten aan tafel is ook verbeterd. Hij kan volgens moeder sneller zijn eten opeten zonder steeds af te dwalen. Aan het eind van het gesprek zegt zij nog: "Tja, zijn mond staat nooit stil, maar dat heeft hij niet van een vreemde!".

6.3 Analyses leerling G

Januari 2011

Omdat G moeite heeft in de omgang met andere kinderen heb ik de Interactiewijzer Jonge Kind afgenomen. In bijlage 6A kunt u de ingevulde Interactiewijzer Jonge Kind van G bekijken. Voor de resultaten van de Interactiewijzer van het Jonge Kind gebruik ik de afkortingen van de vaardigheden. In de interactie van het kind met de groep zie ik een duidelijk verschil. Zo heeft G een te hoge score behaald voor BT (winnen) en TB (strijden). Ze behaalt een te lage score voor SB (zorgen), SO (volgen), OS (afwachten) en OT (zich terugtrekken). BS (leiding) en TO (protesteren) zijn goed gescoord. Ik zal vooral gaan inzetten op de vaardigheden TB en BT.

In de oudergesprekken geeft moeder aan dat G thuis veel negatieve aandacht vraagt. Moeder probeert consequent te handelen, positief gedrag te belonen d.m.v. een spelletje en een stoplicht in te zetten tijdens eten. Dit werkt positief. Daarnaast geeft zij aan dat zij in de kerstvakantie thuis veel rustiger is geweest. Zij heeft niet met vriendjes gespeeld. Moeder geeft aan dat ze zich zorgen maakt over haar dochter in het contact met andere kinderen. Samen met moeder besluit ik om met Kids' Skills te starten om de omgang met andere kinderen te verbeteren.

April 2011

In april heb ik opnieuw de Interactiewijzer voor het Jonge Kind ingevuld (bijlage 6B). Wat opvalt binnen de interactiewijzer is dat de cirkels kind-groep en ook kind-leraar redelijk in balans zijn. Bij de cirkel kind-leraar zie ik dat SO, OS en OT iets te laag scoort. De andere vaardigheden zijn prima in balans. Bij de cirkel kind-groep scoort deze leerling prima op de vaardigheden BT, BS, SB en TO. De vaardigheid TB scoort zij te hoog en daar tegenover staat dat SO te weinig ontwikkeld is. Bij SO en OT scoort deze leerling ook te laag.

Als ik deze resultaten vergelijk met de vorige afname in januari zie ik een duidelijke verbetering in TB (strijden) en BT (winnen) waar we de afgelopen periode aan gewerkt hebben met de poster van Kids' Skills. Tevens zijn BS en TO verbeterd naar een goed resultaat. Wat niet verandert is, zijn de lage resultaten van SO, OS en OT.

Aan het eind van de oefenperiode, dinsdag 12 april, heb ik met moeder de evaluatie van Kids' Skills besproken. Moeder is erg enthousiast over hoe haar dochter gegroeid is de afgelopen periode. Moeder vertelt: "Ik zie nu dat ze veel beter met andere kinderen kan spelen. Ze zegt het wanneer ze iets niet leuk vindt en ze kan nu haar eigen speelgoed delen met anderen". De methode Kids' Skills heeft zij als positief ervaren. De poster heeft haar dochter erg geholpen bij het aanleren van de vaardigheid. Daarnaast krijgt haar dochter thuis ook stickers op haar stickerkaart wanneer ze haar vaardigheid liet zien.

6.4 Oplossingsgerichte gesprekken m.b.v. De Zevenstappendans

Naar aanleiding van de eerste analyses in januari 2011 heb ik met deze drie leerlingen het probleem besproken. Ik ben met hen gaan kijken naar mogelijke oplossingen door het voeren van een oplossingsgericht gesprek aan de hand van de Zevenstappendans en de methode Kids' Skills. Gedurende acht weken na het eerste gesprek ben ik wekelijks met deze kinderen in gesprek gebleven aan de hand van hun vaardigheidsboek. Het eerste en het laatste gesprek met deze leerlingen voer ik buiten de klas. Op deze momenten staat er een collega in mijn klas. De gesprekken die ik tussendoor met hen voer om te kijken naar de vooruitgang, plan ik tijdens de momenten dat de andere leerlingen zelfstandig aan het werk zijn. Omdat het maar drie leerlingen zijn, is dit goed in te plannen. Welke vaardigheid de leerlingen met hulp van mij hebben opgesteld en hoe deze gesprekjes liepen, heb ik hieronder kort uitgewerkt.

Gesprek M

Tijdens het eerste gesprek met M geeft zij zelf al meteen een doel aan. Zij wil leren om zelf problemen met anderen op te lossen. Dit vind ik een mooie insteek om haar probleem (veel bevestiging vragen) om te zetten in de vaardigheid zelf oplossen. Ik interpreteer de vaardigheid 'zelf oplossen' iets anders dan haar, maar doordat ik er later het gebruik van hulpkartjes aan toe voeg, wordt het probleem toch aangepakt. Met deze kaartjes kan ze iets vragen of laten zien aan mij. Dit hulpmiddel heb ik zelf voorgesteld wat niet gebruikelijk is in een oplossingsgericht gesprek. De oplossingen moeten namelijk juist van de leerling zelf komen. Daarnaast valt me pas na het bekijken van de video op dat ze mij tijdens het gesprek nauwelijks aankijkt. Ze begint ook steeds over een ander onderwerp te praten. Ik ervaar dat ik vooral bezig ben met het juist uitvoeren van een oplossingsgericht gesprek en het doel wat ik voor ogen heb, dan met de leerling zelf. Dit zijn juist wel heel belangrijke signalen van de houding van M waar ik op door zou kunnen vragen om zo meer over haar gedachten te weten te komen tijdens het gesprek. Ik denk achteraf dat ze zich niet op haar gemak voelt op dat moment.

Als ik verder kijk naar de Zevenstappendans en de basisgespreksvaardigheden dan heb ik de schaalvraag gebruikt, ik geef complimentjes en ik probeer uitzonderingen te zoeken. Ik vind dat ik zelf meer complimenten kan geven, zeker omdat M al onzeker is en kenmerken van faalangst vertoont. De toekomstoriëntatie met behulp van de wondervraag heb ik in dit gesprek niet toegepast. Deze zou juist wel goed van pas kunnen komen. Ik vind ook dat het gesprek te lang duurt, doordat M ongedurig wordt. Het gesprek duurt zo lang omdat ik teveel stappen van Kids' Skills wil behandelen in één gesprek. Dit kan ik beter over verschillende gesprekjes verdelen.

In de periode van het oefenen, heb ik meerdere malen gesprekjes met haar. Ze geeft aan dat het al beter gaat. In de tussentijd heb ik ook een stickerkaart ingezet wat ik achteraf al vanaf het begin had moeten doen. Zij mag een elke dag een sticker plakken wanneer zij haar hulpkaartjes juist gebruikt, en dus niet meer bevestiging vraagt dan het aantal kaartjes wat ze heeft.

Na een periode van acht weken heb ik met M een eindgesprek gevoerd. Ze begint tijdens het gesprek uit zichzelf de lijn van de schaal te tekenen. Ze vertelt dat ze eerst voor de acht zat en nu achter de acht. Ze kan nog niet zelf aangegeven wat er is veranderd. Het gaat maar een beetje goed. Maar ze ziet zelf nauwelijks in wat ze heeft geleerd. Ik geef aan dat ik het heel goed vind gaan en dat ze al heeft geleerd om met de kaartjes te werken. Ze geeft aan dat ze dit niet gelooft. Ze toont weinig emotie. Ze vindt dat ze de vaardigheid nog niet heeft gehaald, omdat ze nog geen tien heeft gehaald. Ik probeer uit te leggen dat ze niet alles goed hoeft te doen, want iedereen maakt foutjes. Ze is niet trots op zichzelf. Ik vind het lastig om hier mee om te gaan. Ik probeer hier empathie toe te passen en me in haar te verplaatsen. Ik wil op dat moment zo graag dat ze het anders ziet, maar ik weet zelf niet hoe ik haar gedachten om kan buigen. In de toekomst zal ik door open vragen te stellen dat gevoel bij haar proberen te verminderen.

Dit gesprek loopt voor mij niet soepel. Ik ben teveel bezig over hoe ik mijn vragen goed kan stellen in plaats van het welbevinden van de leerling. Ze legt de lat voor zichzelf zo hoog en dat kan ik maar moeilijk doorbreken. Ik zou graag willen dat ik over meer vaardigheden beschik met betrekking tot mijn open vraagstelling zodat ik haar hoge eisen aan zichzelf kan verminderen. Ook tijdens dit gesprek valt me erg op dat ze me niet aankijkt. Als ik over het feestje begin, wordt ze vrolijker en reageert ze veel positiever. Als afsluiting van het gesprek spreken we af dat ze een negen haalt op de schaal om de vaardigheid te kunnen halen. Een stickerkaart gaat haar daarbij helpen. Ik sta hier zelf niet helemaal achter, want ik zou liever zien dat ze uiteindelijk tevreden is met de acht. Toch laat ik het voor wat het is, omdat ik zelf vast loop in het gesprek en ik ervaar dat M geen plezier beleeft aan het gesprek. Ik kan dat gevoel helaas niet veranderen bij haar.

Gesprek L

Het eerste gesprek met L vind ik gemakkelijker verlopen dat met M. Hij weet goed te vertellen wat hij nog kan leren. Hij geeft zelf aan dat hij moeite heeft om stil te zijn tijdens het zelfstandig werken. Ik zet de schaalvraag in wanneer ik samen met de leerling een doel wil opstellen. De schaalvraag werkt voor mij altijd prettig. Hiermee kan hij aangeven waar op de lijn hij ongeveer zit. L legt goed uit dat hij precies in het midden zit. Samen ga ik met hem kijken hoe hij een stapje verder kan komen. Hij verwoordt zelf zijn doel, namelijk leren stil te zijn tijdens het zelfstandig werken en eten en drinken. Tijdens het gesprek heb ik het gevoel dat dit prima gaat, maar pas tijdens het terugkijken van de video zie ik dat zijn concentratie verslapt. Helaas doe ik hier tijdens het gesprek niets aan. Ik blijf steeds met dezelfde vragen komen en teveel herhalen. Samenvatten vind ik een belangrijke vaardigheid die ik hier goed beheers, maar tijdens dit gesprek wel te vaak toepas. Eigenlijk is hij al snel uit over het te leren doel waardoor ik sneller door alle stappen van de Zevenstappendans heen kan gaan. Ook hier gebruik ik te weinig krachtbronnen en zoek ik te weinig naar uitzonderingen. Ik zou hier juist gebruik kunnen maken van bijvoorbeeld een lijst met voorbeeldvragen of de Zevenstappendans als geheugensteuntje. Aan het eind van het gesprek reik ik nog een hulpmiddel voor hem aan om het praten zachter te laten klinken, namelijk een microfoon. Hij is enthousiast om die te gaan gebruiken.

Het gesprek duurt vrij lang terwijl ik nog niet alle stappen van Kids' Skills heb behandeld. Dit doe ik een paar dagen later in een ander gesprekje. Dit verloopt vlotter en er worden concrete stappen in het vaardigheidsboekje gezet. Dit boekje werkt voor mij prettig als leidraad van het gesprek.

Gedurende de oefenperiode werkt deze leerling enthousiast aan zijn vaardigheid. Hij doet zichtbaar zijn best, maar het kost hem ook wel moeite, wat hij aangeeft in de gesprekjes. Zo zegt L dat het tijdens het eten en drinken al wel goed gaat, maar dat hij het met zelfstandig werken nog moeilijk vindt. Hij vertelt wel dat hij groeit op de schaal.

Het eindgesprek is nog niet begonnen of hij vertelt al meteen dat hij het oefenen van de vaardigheid goed vindt gaan. Met zelfstandig werken is hij stil en kan dit al gedurende de gele tijd op de kleurenklok. Ik geef steeds complimenten gedurende het gesprek dat ik ook vind dat hij goed stil kan werken. Ik bespreek met hem of hij de vaardigheid gehaald heeft. Hij denkt dat hij een tien moet halen, maar ik geef aan dat dit niet hoeft, en refereer op dat moment terug aan de schaalvraag die hij tijdens het eerste gesprek heeft gemaakt. Vervolgens is hij er van overtuigd dat de vaardigheid gehaald is en ik beaam dit. Ik spreek met hem af dat we volgende week het feest gaan vieren. De poster heeft hem geholpen om de vaardigheid te leren, zegt hij zelf. Dit gesprek is naar mijn idee prima verlopen. L heeft al een sterke zelfreflectie wat het gesprek voor mij gemakkelijker maakt. Ik voelde me prettig bij het voeren van dit gesprek.

Gesprek G

Tijdens het oplossingsgerichte gesprek met G komt ook goed een nieuwe vaardigheid naar voren. Ik probeer te zoeken naar wat al wel goed gaat om daar krachtbronnen uit te halen, namelijk samen spelen met bepaalde kinderen. Ze vertelt dat zij wel andere kindjes slaat en weet dat dit niet leuk is. Dit probleem probeer ik met haar om te zetten in een vaardigheid. Tijdens dit gesprek kan ik me goed inleven in haar onvermogen. Ik snap precies waarom G andere kinderen slaat, juist om dit ze dit niet verbaal op kan lossen. Ik ervaar dat dit feit mij gemakkelijker maakt om met haar een oplossing te bedenken. Ik vind empathie ook hier weer erg belangrijk. Ik laat haar een tekening maken van het goed spelen met andere kinderen. Uiteindelijk verwoordt ze dat ze lief moet zijn voor andere kindjes en dit wordt haar nieuwe vaardigheid. Lief zijn betekent concreet dat ze andere kinderen kan helpen en als er een conflict is, moet ze dit pratend op kunnen lossen. Het nieuwe doel is hiermee benoemd. Ze kiest nog een totemfiguur en supporters die haar gaan helpen. Zij vraagt tijdens het gesprek wanneer ze terug naar de klas mag. Hiermee geeft ze aan dat het gesprek voor haar niet interessant genoeg is. Toch blijf ik doorvragen op het formuleren van een nieuw doel. Dit doe ik vooral in open vragen waar zij moeilijk antwoord op kan geven. Ik zou mijn vragen hier concreter kunnen maken of het gesprek af kunnen kappen.

In de periode dat zij de vaardigheid gaat oefenen, zie ik al heel snel verbetering. Ze lost al pratend een probleem op met een ander kind of ze komt naar mij toe. Haar reactie om te duwen of te slaan is al snel verdwenen. Ze is zichtbaar behulpzaam voor mij en voor andere kinderen. Tijdens die momenten voel ik me trots dat het voeren van mijn gesprek met haar daar aan kan bijdragen en Kids' Skills zichtbaar snel effect heeft.

Tijdens het eindgesprek is zij enorm positief over haar nieuwe geleerde vaardigheid. Ze zegt bij de schaalvraag dat ze een tien heeft gehaald, omdat ze altijd lief is voor andere kinderen. Ze geeft aan dat een andere leerling na haar op de skeelers mag. Als ze ruzie heeft, kan ze het samen met het andere kind oplossen. Ook doet ze andere kinderen geen pijn meer. Ik geef aan dat ik erg trots op haar ben. Ik probeer nog wel te zoeken naar een opening dat het niet altijd zonder ruzie gaat, maar zij is er van overtuigd dat ze geen ruzie meer heeft met andere kinderen en dus de tien heeft gehaald. Ik laat dat maar voor wat het is, omdat ik zie dat zij op dat moment te weinig concentratie heeft om er dieper op in te gaan. We spreken af wanneer en hoe we het feestje gaan vieren. Ik ervaar dat dit gesprek wat oppervlakkig blijft, maar ik ben blij dat deze leerling voldoende zelfvertrouwen heeft en zij zo enthousiast is, omdat ze haar vaardigheid heeft gehaald.

Om alle gesprekken in zijn geheel te zien, verwijs ik u naar bijlage 8 waar de dvd met gesprekken is opgenomen.

7. Conclusies

In een periode van acht weken ben ik intensief met drie leerlingen bezig geweest met het aanleren van een vaardigheid binnen hun probleemgebied. Omdat Kids' Skills zegt dat de oplossing bij het kind zelf ligt, hecht ik veel waarde aan de mening van de leerling gedurende het onderzoek. Zij hebben ieder zelf hun vaardigheid gekozen waarin ik een sturende rol heb ingenomen. Ik ervaar op dat moment dat ik al ruim een jaar bezig ben om het oplossingsgericht werken te integreren in mijn lesgeven. Door de kinderen steeds zelf te laten denken over mogelijke oplossingen voor een probleem, kunnen ze ook met hulp van mij een eigen vaardigheid kiezen.

Als ik kijk naar het beginpunt in januari dan zie ik dat alle betrokkenen bij de leerling hetzelfde probleem signaleren. Namelijk de leerling zelf, de ouders en ik als leerkracht. Ook komt dit in de observaties naar voren. Vervolgens ben ik samen met de leerlingen en de ouders gaan werken rondom het individuele probleem. Ik zal de uitkomsten per leerling kort samenvatten en daar een conclusie aan verbinden.

Met M werk ik gedurende het onderzoek rond haar zelfvertrouwen. Tijdens de oefenperiode zie ik bij haar een vooruitgang. Ook ouders beamen dit. Ze vraagt zichtbaar minder bevestiging doordat ze zich bewust is van de hulpkaartjes en werkt ook zelfs met nieuw materiaal. Na de oefenperiode heb ik met haar een eindgesprek. Tijdens dit gesprek schrik ik toch weer van haar onzekerheid. Ze legt de lat voor zichzelf zo enorm hoog en al op zo een jonge leeftijd. Als ik de observatielijst basissenmerken KIJK!1-2 vergelijk aan het begin van de periode en na het oefenen met de vaardigheid, zie ik een kleine verbetering. Het doel van de vaardigheid is verminderen van het vragen van bevestiging met het gebruik van de hulpkaartjes. Dit doel is behaald.

Met L ben ik gaan werken aan het vergroten van zijn concentratie. Aan het eind van de oefenperiode zien zowel de leerling, de ouders en ik een duidelijke verbetering in zijn concentratievermogen. Dit komt ook zeer duidelijk naar voren in de tijdsteekproef. Hij laat een groei zien van 55% van de tijd naar 94% van de tijd taakgebonden werken. Deze uitkomst acht ik niet als honderd procent betrouwbaar omdat dit maar een momentopname is en de uitdaging van de activiteit ook mee kan spelen. Maar hij laat hierbij een duidelijke groei zien en hij is in staat om geconcentreerd een werkje te maken. Wat ik zelf als leerpunt heb opgemerkt, is dat hij baat heeft bij een rustige werkomgeving met zo min mogelijk prikkels. Het is daarom aan mij om een uitdagende maar prikkelarme omgeving aan hem te bieden.

G oefent haar vaardigheid om lief te zijn voor andere kinderen. In de Interactiewijzer van het Jonge Kind zie ik een duidelijke verbetering. Op twee vaardigheden TB (strijden) en BT

(winnen) kun je de ontwikkeling goed zien. Het interactiewiel kind-groep is nog niet helemaal in balans, maar de vaardigheid die we hebben uitgekozen heeft bijgedragen aan een positief effect. De ouders van deze leerling zien ook thuis een heel duidelijke verbetering in haar gedrag naar andere kinderen toe. Ze kan beter delen en ruzie lost ze al pratend op of ze vraagt hulp aan een volwassene.

Is Kids' Skills dan nu even goed inzetbaar op deze verschillende gedragsuitingen?

Ik zie bij alle drie de problemen een zichtbare verbetering in het gedrag van deze kinderen ook onderbouwd met de observaties die ik heb uitgevoerd. Tevens zien alle betrokken ouders en de kinderen zelf een vooruitgang in het gedrag. Dit betekent dat bij de verschillende gedragsuitingen een effect te zien is met het gebruik van Kids' Skills. Maar als ik kijk naar de vraag of Kids' Skills net zoveel effect heeft op verschillende probleemgebieden, zie ik een andere uitkomst. Het probleem op het gebied van het zelfvertrouwen van M is nog lang niet opgelost. Zij vertoont nog steeds kenmerken van faalangst zoals negatieve gedachten over haar kunnen, het moeilijk aan kunnen nemen van complimenten en te hoge eisen stellen aan zichzelf. Het concentratieprobleem bij L is zeer sterk verminderd. Echter het probleem is niet met één vaardigheid op te lossen. De aanpak met Kids' Skills bij G heeft ook een groot effect gehad. In het interactiewiel kind-groep zie ik dat de vaardigheid die is aangepakt sterk verbeterd is. Maar de leerling heeft ook andere vaardigheden in de omgang met andere kinderen nog niet voldoende ontwikkeld. Het effect van Kids' Skills bij deze leerling is groot, maar vergt een langere periode om het aanleren van meerdere vaardigheden te oefenen.

Het werken met drie kinderen in plaats van de hele groep is voor mij een zeer prettige ervaring geweest. Ik heb veel tijd geïnvesteerd in het voeren van gesprekjes met de kinderen en ouders wat de methode als zeer intensief maakt. Ook het oefenen van de vaardigheid wil ik consequent kunnen volgen. Maar het resultaat mag er zijn! Uit de gesprekken haal ik veel energie om met het kind aan de slag te gaan.

Daarnaast is het reflectievermogen van jonge kinderen al zeer groot. Vooral de oudste kleuters kunnen al goed verwoorden wat het probleem is en wat een mogelijk oplossing daarvoor kan zijn. Het grootste voordeel voor het werken met maar drie leerlingen ten opzichte van de hele groep is dat ik mijn tijd veel beter kan verdelen. Ik kan nu de volle aandacht geven aan deze leerlingen zodat ik intensiever met de methode werk en meer de diepte in kan. Zo heb ik meer tijd om het oefenen van de vaardigheid te stimuleren. Op deze manier kan ik ook de ouders beter bij het traject betrekken doordat ik regelmatig met hen communiceer over de ontwikkeling van hun kind.

Ik vind tevens dat ik doelgerichter kan werken aan een probleem doordat ik maar met een kleine groep leerlingen werk met Kids' Skills. Als ik zie dat een leerling ergens op uitvalt, kan ik dat aan de hand van deze methode meteen gaan aanpakken. Op die manier kan ik in mijn groepsplan onderbouwen dat ik doelgericht met het kind werk. Het doel wordt dan met de leerling, de ouders en ik als leerkracht geëvalueerd.

Ik vind ook dat er een nadeel zit aan het werken met specifieke leerlingen. Zij staan meer in de schijnwerpers want ze treden immers naar buiten met hun te leren vaardigheid. Dat vindt niet iedereen prettig. Natuurlijk houd ik hier als leerkracht wel rekening mee. Maar wanneer alle leerlingen aan een vaardigheid werken met Kids' Skills, is iedereen gelijk en kunnen ze elkaar steunen.

Toch heeft het werken met specifieke kinderen meer voordelen dan nadelen. Ik zal daarom vasthouden aan het werken met kinderen met een specifiek probleem zoals ik gedurende het onderzoek heb gedaan. Want tijdens dit onderzoek is gebleken dat dit meer effect heeft. Deze kinderen zou ik in de toekomst wel meer steun bij elkaar laten zoeken door gezamenlijk een feestje te vieren en soms gesprekjes in het groepje te doen zodat ze van elkaar kunnen leren.

Daarnaast denk ik dat ik als leerkracht een belangrijke factor ben in het effect van de methode. Gedurende het onderzoek ben ik heel bewust oplossingsgerichte gesprekken gaan voeren en heb ik ervaren dat het een jarenlang proces zal zijn om de basis gespreksvaardigheden eigen te maken. Ik heb de afgelopen twee jaar veel geleerd met betrekking tot het oplossingsgericht werken en het voeren van oplossingsgerichte gesprekken aan de hand van de Zevenstappendans en het eigen maken van basis gespreksvaardigheden wat een positief effect heeft. Als ik kijk naar het voeren van deze gesprekken met zeer jonge kinderen heb ik ervaren dat een gesprek niet langer dan tien á vijftien minuten moet duren. Ik denk dat het belangrijk is om een spelelement aan het gesprek toe te voegen. Bijvoorbeeld het gebruik van handpoppen, de wondervraag dramatiseren en doelen visueel maken door bijvoorbeeld te laten tekenen. Afwisseling in een oplossingsgericht gesprek is essentieel.

Op deze vaardigheden en mijn persoonlijke leerdoelen gedurende het onderzoek reflecteer ik in het volgende en tevens laatste hoofdstuk van dit verslag.

8. Reflectie

Dit onderzoek houdt me de afgelopen maanden zeer intensief bezig waar ik met veel plezier en veel uitdaging aan werk. Ik begin in september 2010 met het opstellen van een onderzoeksvraag. Het kost me moeite om een goed geformuleerde en zo concreet mogelijke onderzoeksvraag vast te stellen. Ik weet in ieder geval dat Kids' Skills hierin een rol speelt. Uiteindelijk heb ik er voor gekozen om te gaan werken met een aantal specifieke kinderen in plaats van de hele groep en het effect te onderzoeken van Kids' Skills op verschillende gedragsuitingen. In januari 2011 start ik met het uitvoeren van mijn onderzoek door analyses te verzamelen. Ik vind het best lastig om de analyses zo uit te zoeken dat ik het probleem van de leerling duidelijk in beeld krijg. Ik hecht vooral veel waarde aan mijn eigen observaties en de gesprekjes met de kinderen om het probleem in kaart te brengen. Uiteindelijk kies ik voor elk kind de passende analyses. Ik vind dat de Interactiewijzer voor het Jonge Kind een zeer duidelijke analyse geeft van het probleem welke ik zeker vaker ga inzetten. Ook de tijdssteekproef geeft goed het concentratieprobleem weer en kan ik goed gebruiken om mijn observatie te onderbouwen. Tevens gebruik ik de lijst Basissenmerken van KIJK!1-2. Deze vind ik minder goed te gebruiken, omdat deze veel minder concreet is voor mij. Ik zie wel dat een leerling niet optimaal scoort, maar daar haal ik minder gemakkelijk een concreet doel uit.

Februari is de maand waarin ik oplossingsgerichte gesprekjes met de kinderen voer, waarna ik start met het oefenen van de vaardigheden. De gesprekken met de kinderen vind ik één van de grootste leerpunten tijdens mijn onderzoek. Ik ben blij dat ik de gesprekken op video heb opgenomen zodat ik ze achteraf rustig kan terugkijken. Tijdens het terugkijken vallen mij veel meer punten op dan dat ik tijdens het gesprek ervaar. Voordat ik met deze opleiding ben begonnen, heb ik nooit gesprekjes met de kinderen over oplossingen voor hun probleem gevoerd. Nu pak ik dat heel serieus aan, maar ik ben er nog lang niet. Ik ervaar dat ik moeilijk tot de juiste open vragen kom. Als ik geen antwoord krijg van een leerling dan probeer ik door te vragen, maar eigenlijk weet ik niet goed hoe. Ik stel vrijwel steeds dezelfde vraag. Omdat ik nu zo gefocust ben in het stellen van open vragen, vergeet ik dat ik ook gesloten vragen kan stellen. Deze kunnen mij juist helpen om het probleem zo concreet mogelijk te maken.

Daarnaast zie ik als groot leerpunt dat ik gesprekjes met jonge kinderen concreet, kort en uitdagend dien te voeren. Het valt me op dat ik vrij lang in gesprek ga met mijn leerlingen. De momenten dat ik met leerlingen uit de klas kan om een gesprekje te voeren, zijn zeer schaars. Daarom wil ik zoveel mogelijk stappen van de methode Kids' Skills behandelen in

één gesprekje wat betekent dat ik al snel twintig minuten met een leerling in gesprek ben. Dit vind ik achteraf te lang.

Ook ben ik me bewust geworden van het geven van complimenten tijdens een gesprekje. Ik zie dat ik dit nog te weinig doe. Tijdens het gesprek met M die zo weinig zelfvertrouwen heeft, mag ik dit veel meer doen en het zelfs wat overdrijven. Juist in dit gesprek mag ik ook veel meer krachtbronnen aanboren. Deze zou ik kunnen opschrijven, zodat ik daar later in het gesprek nog eens naar terug kan pakken.

Ik blijf het voeren van deze gesprekjes als zeer uitdagend zien. Ik wil me hier verder in ontwikkelen en ik blijf dit vooral ook doen! Ik zie hoe groot het effect is om leerlingen zelf een oplossing te laten bedenken voor het probleem.

Tijdens het oefenen van de vaardigheid zie ik veel enthousiasme bij de leerlingen. Ze zijn erg betrokken bij hun nieuwe vaardigheid en vinden het leuk om er aan te werken. Ik vind het prettig dat als ze even terugvallen in hun oude gewoonte, ik ze kan wijzen op de poster die in de klas hangt. Dit geeft zowel mij als de leerlingen houvast. Ook ben ik bewust geworden van het benaderen van de verschillende kinderen. Voor het contact met M. Zij vertoont al kenmerken van faalangst en legt de lat voor zichzelf heel hoog. Zij ziet nauwelijks in dat ze het goed doet en ik vind het heel lastig om hier op te reageren. Ik probeer zoveel mogelijk complimentjes te geven, maar ik zie dat dit niet voldoende is. Op zo een moment voel ik me machteloos naar haar toe. Ik wil haar graag een stapje verder helpen, maar ik weet niet goed hoe. Natuurlijk zijn we met het werken aan de vaardigheid een stapje verder gekomen, maar ik zie nog veel onzekerheid bij dit meisje. Ik let dan ook heel erg op mijn eigen grondhouding. Ik leg zelf ook de lat altijd erg hoog. Ik ben me hier van bewust en ik probeer dit ook niet op deze leerling over te brengen door wel de succeservaringen in te zien en blij te zijn met de kleine stapjes die zij maakt. Volgens Trix van Lieshout (2009, blz. 101) is leerkrachtgedrag erg belangrijk in de omgang met kinderen met faalangst. Volgens haar kun je deze leerlingen het beste meer vragend dan stellend benaderen. Belangrijk is dat ik haar het gevoel geef dat ze ertoe doet en vooral naar haar luister. Ik vind dat ik als leerkracht op die manier goed met haar omga.

Wat ik tevens als leerpunt zie, is het gezamenlijk oefenen van de vaardigheid. Ik heb de kinderen nu als drie individuen gezien, terwijl ik denk dat ze meer steun aan elkaar zouden hebben als ik meer in groepsverband zou werken. Bijvoorbeeld tijdens het werken met de vaardigheidsboekjes. Deze boekjes heb ik ook als erg leuk en praktisch ervaren. Ik heb ze als leidraad gebruikt om de gesprekjes met de kinderen te voeren. Ik blijf deze ook in de toekomst zeker inzetten.

In april rond ik het onderzoek af door met de leerlingen evaluatiegesprekjes te voeren en met hun ouders te kijken naar de afgelopen periode. Ik probeer tijdens deze gesprekjes mijn

eerdere leerpunten mee te nemen. Ik houd de gesprekjes kort en bondig en ik probeer mijn vraagstelling aan te passen. Ik ervaar dat dit een proces is wat niet meteen te doorbreken is. Ik zal dit in de toekomst aanpakken door veel te gaan oefenen.

Na de gesprekjes met de leerlingen heb ik ook evaluatiegesprekjes met de ouders. Ze zijn allemaal enthousiast over de methode. Zij zien het effect van deze methode en ervaren het als een goed hulpmiddel. Dat vind ik erg prettig om te horen. Wat ik zelf ervaar, is dat ik de ouders nog meer zou kunnen betrekken bij het uitvoeren van de methode. Ik vind dat ik duidelijker kan zijn naar de ouders toe en de verwachtingen van hen tijdens dit proces bespreek. Bijvoorbeeld het invullen van het vaardigheidsboek en het bespreken van het tijdspad. Dit heb ik niet naar alle ouders even goed gecommuniceerd wat soms voor verwarring zorgt. Toch heb ik ouders al meer betrokken bij Kids' Skills dan dat ik voor mijn onderzoek heb gedaan. Er zit ontwikkeling in die ik voort zal zetten.

Nu ik ben aangekomen bij het afronden van mijn onderzoek is er voor mij nog een groot leerpunt wat ik nauwelijks heb kunnen ontwikkelen de afgelopen periode. Ik zou gedurende het tweede studiejaar mijn kennis als gedragsspecialist graag willen delen met collega's en vooral de kennis van de methode Kids' Skills. Ik ben de afgelopen twee jaar intensief bezig geweest om kinderen met gedragsproblemen in mijn eigen groep te begeleiden. Dit wil ik graag uitbreiden naar de hele school. De school waar ik werk telt ongeveer zestig leerlingen wat dat voor mij ook mogelijk maakt. Ik heb daar zelf voldoende vertrouwen in. Ik zie een enorme uitdaging om ook met oudere leerlingen oplossingsgerichte gesprekken te voeren en te werken met Kids' Skills. Ik heb het afgelopen jaar al wel een aantal gesprekjes met oudere leerlingen gevoerd wat ik als zeer leerzaam heb ervaren. Maar omdat mijn onderzoek veel tijd van mij heeft gevegd, heb ik nauwelijks tijd gehad om collega's te motiveren voor Kids' Skills. Tijdens een bijeenkomst met mijn collega's hebben zij aangegeven open te staan voor oplossingsgericht werken. Ik ga mijn enthousiasme over oplossingsgericht werken en de methode Kids' Skills zeker onder de aandacht brengen zodat ik mezelf ook op schoolgebied verder kan ontwikkelen als gedragsspecialist.

Ik kan stellen dat mij onderzoek voor mijzelf een groot succes is geweest. Het is een intensief proces geweest waarin ik weer nieuwe leerpunten bij mezelf heb ontdekt. Deze leerpunten neem ik mee in mijn toekomst als gedragsspecialist. Daarnaast heb ik mijn onderzoeksvraag beantwoord en een goede conclusie kunnen trekken. Kids' Skills werkt effectief bij het aanpakken van verschillende gedragsuitingen zolang het kind, de ouders en ik als leerkracht erin geloven!

Literatuurlijst

- Bosch, van den A., Jaeger, de B. (4^e druk 2010). *KIJK! groep 1-2. Praktisch hulpmiddel voor het observeren en registreren van de ontwikkeling bij vier- tot zesjarigen*. Bazalt
- Cauffman, L., Dijk, van D.J. (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij Boom Onderwijs.
- Furman, B. (2009). *De methode Kids' Skills: Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. Uitgeverij Nelissen
- Furman, B. (2010). *Kids' Skills in actie: Oplossingsgericht werken in de praktijk*. Uitgeverij Pica
- Jeninga, J. (2^e druk 2009). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen*. Baarn: HBuitgevers
- Jong, de P., Berg, Insoo K. (2^e druk 2004) *De kracht van oplossingen. Handwijzer voor oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Amsterdam: Pearson
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. en W. Scheepsmas (2010). *Ontwikkeling door onderzoek: Een handreiking voor leraren*. Utrecht/Zutphen: Thiememeulenhof
- Lieshout, van T. (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Verstegen, R., Lodewijks H. (6^e druk 2006). *Interactiewijzer: Analyse en aanpak van interactieproblemen in professionele opvoedingssituaties*. Assen: Van Gorcum
- Verstegen, R., Lodewijks H. (6^e druk 2006). *Interactiewijzer voor het Jonge Kind*

Gebruikte websites:

- www.sometics.nl
- www.jufmoniek.nl
- <http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/styles/kolb.html>

Bijlagen

Bijlage 1	Onderzoeksplanning	33
Bijlage 2	Vijftien stappen Kids' Skills	34
Bijlage 3	Zevenstappendans oplossingsgericht werken	36
Bijlage 4A	Registratielijst KIJK! Basiskkenmerken december 2010	37
Bijlage 4B	Registratielijst KIJK! Basiskkenmerken april 2011	40
Bijlage 5A	Tijdsteekproef + analyse februari 2011	43
Bijlage 5B	Tijdsteekproef + analyse april 2011	45
Bijlage 6A	Interactiewijzer Jonge Kind januari 2011	46
Bijlage 6B	Interactiewijzer Jonge Kind april 2011	52
Bijlage 7	Posters Kids' Skills	58
Bijlage 8	DVD Oplossingsgerichte gesprekken leerlingen	61

Bijlage 1 Onderzoeksplanning

LOL bijeenkomst	Datum	Activiteit
1	27-09-2010	Oriëntatie op onderzoek
2	1-11-2010	Opstellen van onderzoeksvraag en deelvragen
3	29-11-2010	Aanpassen onderzoeksvraag en deelvragen
4	20-12-2010	Aanpassen onderzoeksvraag en deelvragen Start met theoretische onderbouwing en onderzoeksstrategie bepalen
	17-01-2011	Start praktijkonderzoek: afname van sociogram, invullen interactiewijzer jonge kind
		Enquête supporters
5	7-02-2011	Data verzamelen en analyseren
	Februari 2011	Kringgesprek supporters
		Oplossingsgericht gesprek leerlingen
		Introduceren vaardighedenboek kleuters
		Kringgesprek posters leerlingen
6	Feb-maart 2011	Kinderen leren de vaardigheid
	April 2011	Kinderen vieren de geleerde vaardigheid
	08-04-2011	Herhalen van afname: sociogram, interactiewijzer jonge kind, tijdsteekproef, basiskenmerken
	12-04-2011	Eindgesprek met kinderen over vaardigheid
	April 2011	Eindgesprek ouders
	13-04-2011	Data analyseren
	13-04-2011	Resultaten/conclusies evalueren praktijkonderzoek
7	18-04-2011	Inleveren concept
	16-05-2011	Aanpassen onderzoeksverslag

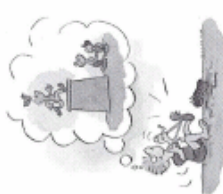
De 15 stappen

Stap 1
Problemen vertalen in vaardigheden
Nagaan welke vaardigheid het kind moet hebben om het probleem te overwinnen.

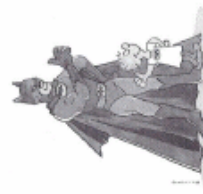
Stap 2
Het eens worden over de vaardigheid die geleerd moet worden
Het probleem met het kind bespreken en het eens worden over de vaardigheid die het gaat leren.

Stap 3
De voordelen van een vaardigheid onderzoeken
Het kind meer bewust maken van de voordelen die het heeft om iets te kunnen.

Stap 4
De vaardigheid een naam geven
Laat het kind de vaardigheid een naam geven.

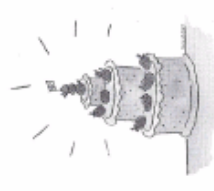
Stap 5
Een totemfiguur kiezen
Laat het kind een dier of een andere figuur kiezen die helpt bij het leren van de vaardigheid.

Stap 6
Supporters werven
Laat het kind een aantal mensen vragen om supporter te worden.

Stap 7
Meer zelfvertrouwen geven
Laat het kind meer vertrouwen krijgen dat het de vaardigheid kan leren.

Stap 8
Plannen maken om het te vieren
Maak samen met het kind vooraf een plan hoe je het gaat vieren wanneer het de vaardigheid beheerst.

Stap 9
De vaardigheid omschrijven
Laat het kind zelf vertellen en voordoen hoe het zich zal gedragen wanneer het de vaardigheid beheerst.

Stap 10
Naar buiten treden
Laat mensen weten welke vaardigheid het kind aan het leren is.

Stap 11

De vaardigheid oefenen

Spreek samen met het kind af hoe het de vaardigheid gaat oefenen.

Stap 12

Geheugensteuntjes bedenken

Laat het kind zelf vertellen hoe het wil dat anderen reageren wanneer het zijn vaardigheid vergeet.

Stap 13

Vieren dat het gelukt is

Wanneer het kind de vaardigheid beheerst, is het tijd om dat te vieren en het kind de kans te geven iedereen te bedanken die daarbij geholpen heeft.

Stap 14

De vaardigheid aan anderen doorgeven

Stimuleer het kind om een ander kind de nieuwe vaardigheid te leren.

Stap 15

Op naar de volgende vaardigheid

Kom tot overeenstemming met het kind over de volgende vaardigheid die het gaat leren.

(De methode Kids' Skills, Ben Furman, 4^e druk 2009, blz. 23-25)

Bijlage 3 De Zevenstappendans

Een gesprek met een leerling begint altijd met contact leggen. Dit is de eerste stap.

De tweede stap is de context verkennen. Bijvoorbeeld vragen of de leerling het naar zijn zin heeft op school, of hij goede cijfers behaalt enzovoort. Het gaat om het verhelderen van de achtergrond van de leerling.

Als derde stap wordt het stellen van doelen genoemd.

Doelen zijn de richtingaanwijzers die de gedachten, emoties en gedragingen de weg wijzen (van de problemen) naar mogelijke oplossingen. De belangrijkste vraag die de oplossingsgerichte onderwijskracht hiervoor ter beschikking heeft, is de doelstellingsvraag: 'Wat moeten we vandaag bespreken, zodat dit gesprek voor jou nuttig zal zijn?'

(Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs, Louis Cauffman en Dick J. van Dijk, 2009, blz.59)

Bij de vierde stap van De Zevenstappendans ga je krachtbronnen aanboren. Het is belangrijk om tijdens een oplossingsgericht gesprek uitzonderingen te zoeken naar wat wel goed gaat.

Als leerkracht help je de leerling zoeken naar krachtbronnen die vervolgens kunnen helpen om tot een oplossing te komen. Een krachtbron kun je vinden door bijvoorbeeld uitzonderingen op het probleem te benadrukken.

Wat samenhangt met het zoeken naar uitzonderingen is stap vijf; het geven van complimenten. Gedurende een oplossingsgericht gesprek probeer ik geplaatste complimenten te geven zodat ik laat zien dat er vertrouwen is in de leerling en ik het positieve naar boven weet te halen.

Bij stap zes zien we differentiatie terug. Hier kun je de schaalvraag toepassen. Door middel van de schaalvraag probeer je een andere zienswijze aan te reiken en het zwart-wit denken van de leerling te verminderen. Een voorbeeld van een schaalvraag: "Waar op de schaal van één tot tien bevind je nu?"

De laatste stap van De zevenstappendans is toekomstoriëntatie. De toekomst is binnen het oplossingsgericht werken veel belangrijker dan het verleden. Een manier om toekomstoriëntatie uit te lokken bij de leerling is de Wondervraag. Deze vraag roept op om op een heel andere manier naar de problemen te kijken en een toekomst in te zien waarin de problemen zijn opgelost.

Bijlage 4A Basiskenmerken januari 2011

Gedetailleerde aanpak

Naam leerling: M.

Datum: 12 december 2010

1. Vrij zijn van emotionele belemmeringen (scorelijst)

		Optimaal			Niet optimaal			
		2	1	0	-1	-2		
1.	Heeft zelfvertrouwen	☐	☐	☐	☐	☒	1.	Heeft vaak de bevestiging van de leraar nodig.
2.	Durft zelf keuzes te maken.	☐	☐	☐	☐	☒	2.	Aarzelt bij het maken van keuzes.
3.	Begint zelf met een activiteit.	☒	☐	☐	☐	☐	3.	Wacht bij de start van een activiteit tot anderen begonnen zijn.
4.	Wil in de kring als eerste een beurt.	☒	☐	☐	☐	☐	4.	Wil in de kring niet als eerste een beurt.
5.	Geeft bij het bespreken van een werkje zijn eigen mening.	☐	☐	☐	☒	☐	5.	Durft bij het bespreken van een werkje zijn eigen mening niet te geven.
6.	Voelt zich vrij en neemt initiatieven.	☐	☒	☐	☐	☐	6.	Voelt zich geremd en neemt geen initiatieven.
7.	Presteert op school overeenkomstig wat het thuis laat zien.	☒	☐	☐	☐	☐	7.	Presteert op school niet overeenkomstig wat het thuis laat zien.
8.	Voelt zich zowel in een kleine als in een grote groep thuis	☒	☐	☐	☐	☐	8.	Voelt zich zowel in een kleine als in een grote groep niet thuis
9.	Durft zichzelf te tonen	☒	☐	☐	☐	☐	9.	Ontwikkelt gedrag waarbij het zo min mogelijk opvalt.
10.	Staat open voor contacten met andere kinderen en leerkracht.	☒	☐	☐	☐	☐	10.	Staat niet open voor contacten met anderen kinderen en leerkrachten.

11. Aanvaardt aandacht in de vorm van een pluim of een troostend woord.	☐	☐	☒	☐	☐	11. Aandacht in de vorm van een pluim of een troostend woord wordt niet aanvaard.
12. Past zich gemakkelijk aan aan wisselende situaties.	☐	☒	☐	☐	☐	Past zich niet gemakkelijk aan aan wisselende situaties.

2. Nieuwsgierig en ondernemend zijn (scorelijst)

	Optimaal			Niet optimaal		
	2	1	0	-1	-2	
1. Heeft zin in het werken met ontwikkelingsmaterialen, werkbladen, opdrachten, enzovoorts.	☒	☐	☐	☐	☐	1. Heeft geen zin in het werken met ontwikkelingsmaterialen, werkbladen, opdrachten, enzovoorts.
2. Gaat actief in op wat het in de omgeving waarneemt; voorwerpen uit de omgeving hebben een grote aantrekkingskracht.	☒	☐	☐	☐	☐	2. Gaat niet actief in op wat het in de omgeving waarneemt; voorwerpen uit de omgeving hebben geen grote aantrekkingskracht.
3. Zoekt nieuwe uitdagingen; streeft andere oplossingen dan de "gebruikelijke" na; pakt naar onbekend materiaal	☐	☐	☐	☒	☐	3. Vermijdt nieuwe uitdagingen; is niet op zoek naar andere oplossingen; houdt vast aan gebruikelijke aanpak; kiest vaak dezelfde materialen
4. Durft fouten te maken.	☐	☐	☐	☐	☒	4. Is bang om fouten te maken.
5. Durft stout te zijn.	☐	☐	☒	☐	☐	5. Is bang om stout te zijn of om stout gevonden te worden.

3. Zelfvertrouwen hebben (scorelijst)

		Optimaal			Niet optimaal			
		2	1	0	-1	-2		
1.	Neemt met plezier deel aan het onderwijs; ziet nergens tegenop.	☐	☐	☒	☐	☐	1.	Neemt niet met plezier deel aan het onderwijs; ziet snel ergens tegenop.
2.	Straalt zelfvertrouwen uit; durft zich te tonen, te laten zien of te horen.	☐	☐	☒	☐	☐	2.	Straalt geen zelfvertrouwen uit; durft zich niet te tonen, te laten zien of te horen.
3.	Is vrij en ongeremd; gaat uitdagingen aan en durft risico's te nemen.	☐	☐	☒	☐	☐	3.	Is angstig of geremd; gaat geen uitdagingen aan en durft geen risico's te nemen.
4.	Weet van zichzelf wat het wel en niet (goed) kan en handelt daarnaar.	☐	☐	☒	☐	☐	4.	Weet van zichzelf niet goed wat het wel en niet (goed) kan.
5.	Reageert ontspannen op mislukkingen.	☐	☐	☐	☐	☒	5.	Reageert krampachtig op mislukkingen.

Gedetailleerde aanpak

Naam leerling: M.

Datum: 13 april 2011

1. Vrij zijn van emotionele belemmeringen (scorelijst)

		Optimaal			Niet optimaal	
		2	1	0	-1	-2
1.	Heeft zelfvertrouwen	☐	☐	☐	☒	☐
2.	Durft zelf keuzes te maken.	☐	☐	☒	☐	☐
3.	Begint zelf met een activiteit.	☒	☐	☐	☐	☐
4.	Wil in de kring als eerste een beurt.	☒	☐	☐	☐	☐
5.	Geeft bij het bespreken van een werkje zijn eigen mening.	☐	☐	☐	☒	☐
6.	Voelt zich vrij en neemt initiatieven.	☐	☒	☐	☐	☐
7.	Presteert op school overeenkomstig wat het thuis laat zien.	☒	☐	☐	☐	☐
8.	Voelt zich zowel in een kleine als in een grote groep thuis	☒	☐	☐	☐	☐
9.	Durft zichzelf te tonen	☒	☐	☐	☐	☐
10.	Staat open voor contacten met andere kinderen en leerkracht.	☒	☐	☐	☐	☐
11.	Aanvaardt aandacht in de vorm van een pluim of een troostend woord.	☐	☐	☒	☐	☐
12.	Past zich gemakkelijk	☐	☒	☐	☐	☐
12.	Heeft vaak de bevestiging van de leraar nodig.	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Aarzelt bij het maken van keuzes.	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Wacht bij de start van een activiteit tot anderen begonnen zijn.	☐	☐	☐	☐	☐
15.	Wil in de kring niet als eerste een beurt.	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Durft bij het bespreken van een werkje zijn eigen mening niet te geven.	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Voelt zich geremd en neemt geen initiatieven.	☐	☐	☐	☐	☐
18.	Presteert op school niet overeenkomstig wat het thuis laat zien.	☐	☐	☐	☐	☐
19.	Voelt zich zowel in een kleine als in een grote groep niet thuis	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Ontwikkelt gedrag waarbij het zo min mogelijk opvalt.	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Staat niet open voor contacten met anderen kinderen en leerkrachten.	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Aandacht in de vorm van een pluim of een troostend woord wordt niet aanvaard.	☐	☐	☐	☐	☐
	Past zich niet gemakkelijk aan	☐	☐	☐	☐	☐

aan aan wisselende
situaties.

aan wisselende situaties.

2. Nieuwsgierig en ondernemend zijn (scorelijst)

		Optimaal			Niet optimaal			
		2	1	0	-1	-2		
6.	Heeft zin in het werken met ontwikkelingsmaterialen, werkbladen, opdrachten, enzovoorts.	☒	☐	☐	☐	☐	6.	Heeft geen zin in het werken met ontwikkelingsmaterialen, werkbladen, opdrachten, enzovoorts.
7.	Gaat actief in op wat het in de omgeving waarneemt; voorwerpen uit de omgeving hebben een grote aantrekkingskracht.	☒	☐	☐	☐	☐	7.	Gaat niet actief in op wat het in de omgeving waarneemt; voorwerpen uit de omgeving hebben geen grote aantrekkingskracht.
8.	Zoekt nieuwe uitdagingen; streeft andere oplossingen dan de "gebruikelijke" na; pakt naar onbekend materiaal	☐	☒	☐	☐	☐	8.	Vermijdt nieuwe uitdagingen; is niet op zoek naar andere oplossingen; houdt vast aan gebruikelijke aanpak; kiest vaak dezelfde materialen
9.	Durft fouten te maken.	☐	☐	☐	☐	☒	9.	Is bang om fouten te maken.
10.	Durft stout te zijn.	☐	☒	☐	☐	☐	10.	Is bang om stout te zijn of om stout gevonden te worden.

3. Zelfvertrouwen hebben (scorelijst)

		Optimaal			Niet optimaal			
		2	1	0	-1	-2		
6.	Neemt met plezier deel aan het onderwijs; ziet nergens tegenop.	☐	☐	☒	☐	☐	6.	Neemt niet met plezier deel aan het onderwijs; ziet snel ergens tegenop.
7.	Straalt zelfvertrouwen uit; durft zich te tonen, te laten zien of te horen.	☐	☐	☒	☐	☐	7.	Straalt geen zelfvertrouwen uit; durft zich niet te tonen, te laten zien of te horen.
8.	Is vrij en ongeremd; gaat uitdagingen aan en durft risico's te nemen.	☐	☐	☒	☐	☐	8.	Is angstig of geremd; gaat geen uitdagingen aan en durft geen risico's te nemen.
9.	Weet van zichzelf wat het wel en niet (goed) kan en handelt daarnaar.	☐	☐	☒	☐	☐	9.	Weet van zichzelf niet goed wat het wel en niet (goed) kan.
10.	Reageert ontspannen op mislukkingen.	☐	☐	☐	☒	☐	10.	Reageert krampachtig op mislukkingen.

TIJDSTEEKPROEFFORMULIER				
observator:	Janita Elenbaas			
naam leerling::		groep:	2	
datum:	08-02-2011		geslacht:	jongen
duur:	12 min		leeftijd:	5 jaar, 9 maanden
tijdstip:	09.15 uur			
taak:	puzzelen			

min	na 20 sec	na 40 sec	na 60 sec	aantekeningen
1	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
2	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
3	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
4	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
5	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
6	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
7	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
8	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
9	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
10	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
11	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
12	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
13	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
14	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
15	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
16	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
17	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
18	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
19	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
20	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	

T - Taakgericht gedrag
 D - Dagdromen, rondkijken
 CM - Contact Medeleerling, anders dan overleg werk
 CL - Contact Leerkracht, anders dan overleg werk
 O - Opstaan, rondlopen

www.iufmoniek.nl

Categorie	Aantal observaties	Procenten
T	20	55%
D	7	20%
CM	9	25%
CL	0	0%
O	0	0%
Totaal:	36	100%

Analyse Tijdsteekproef april 2011

Categorie	Aantal observaties	Procenten
T	4	95%
D	1	2,5%
CM	0	0%
CL	0	0%
O	1	2,5%
Totaal:	45	100%

TIJDSTEEKPROEFFORMULIER				
observator:	Janita Elenbaas			
naam leerling:	L. v P	groep:	2	
datum:	12-04-2011	geslacht:	m	
duur:	15 min	leeftijd:	5 jaar, 11 maand	
tijdstip:	09.00 uur			
taak:	Werkbladen rekenen + schrijfwerkblad			

min	na 20 sec	na 40 sec	na 60 sec	aantekeningen
1	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	telt hardop
2	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
3	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
4	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
5	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
6	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	zingt/praat maar werkt ondertussen door.
7	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
8	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
9	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
10	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
11	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	contact Ik over werk pakt ander materiaal voor werk
12	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
13	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
14	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
15	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
16	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
17	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
18	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
19	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	
20	T D CM CL O	T D CM CL O	T D CM CL O	

Interactiewijzer voor het Jonge Kind ©

DE 'BOTS' VRAGENLIJST VOOR HET JONGE KIND

Naam kind :
 Ingevuld door : Janita Elenbaas
 Datum : 30 januari 2011

Onderdeel A1: relatie kind – opvoeder

Onderstaande uitspraken hebben betrekking op hoe het betreffende kind met jou omgaat.
 Met het omcirkelen van een cijfer geef je aan welke uitspraak over de interactiestijl van het kind naar jou toe van toepassing is, waarbij:

- 2 = veel te weinig

- 1 = te weinig

0 = normaal, komt voor in situaties waar dat nodig is

+ 1 = te veel

+ 2 = veel te veel

1. Eist van mij	-2	-1	0	+1	+2
2. Accepteert kritiek van mij	-2	-1	0	+1	+2
3. Is attent voor mij	-2	-1	0	+1	+2
4. Laat zien boos te zijn op mij	-2	-1	0	+1	+2
5. Wil van mij winnen	-2	-1	0	+1	+2
6. Stelt zich verongelijkt naar mij op	-2	-1	0	+1	+2
7. Is zorgzaam voor mij	-2	-1	0	+1	+2
8. Grenst zich af door te zwijgen naar mij	-2	-1	0	+1	+2
9. Toont ontevredenheid over mij (aan mij)	-2	-1	0	+1	+2
10. Bijt van zich af ten opzichte van mij	-2	-1	0	+1	+2
11. Organiseert en regelt voor mij	-2	-1	0	+1	+2
12. Is afwachtend naar mij	-2	-1	0	+1	+2
13. Draagt mij ideeën of oplossingen aan	-2	-1	0	+1	+2
14. Vraagt hulp aan mij met een kwetsbare houding	-2	-1	0	+1	+2
15. Kijkt de kat uit de boom bij mij	-2	-1	0	+1	+2
16. Houdt zich aan regels die ik gesteld heb	-2	-1	0	+1	+2

Onderstaande uitspraken hebben betrekking op wat het kind bij jou oproept, waartoe je in e instantie geneigd bent (het gaat er dus **niet** om of je in werkelijkheid altijd zo reageert). Op een 3-puntsschaal kan aangegeven worden in hoeverre de uitspraak van toepassing is, v

- = nauwelijks of niet
- 0 = binnen normale grenzen
- + = duidelijk

1. Je neigt er toe dit kind als gemakkelijk volgend te zien	☒ -	0	☐ +
2. Je neigt er toe met dit kind de strijd aan te gaan	-	0	☒ +
3. Je neigt er toe dit kind te 'bemoederen'	☒ -	0	☐ +
4. Je neigt er toe dit kind als een 'maatje' te zien	-	☒ 0	☐ +
5. Je neigt er toe geïrriteerd en afwijzend te reageren op dit kind	-	0	☒ +
6. Je neigt er toe dit kind uit de put te halen	-	☒ 0	☐ +
7. Je neigt er toe gemakkelijk zaken aan dit kind over te laten	-	☒ 0	☐ +
8. Je neigt er toe dit kind te straffen	-	0	☒ +

Onderdeel B1: relatie kind – andere kinderen

Let op: onderstaande uitspraken hebben betrekking op hoe het betreffende kind **omgaat met andere kinderen**.

Met een cijfer kan worden aangegeven welke uitspraak van toepassing is, waarbij:

- 2 = veel te weinig

- 1 = te weinig

0 = normaal, komt voor in situaties waar dat nodig is

+ 1 = te veel

+ 2 = veel te veel

1. Eist van andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
2. Accepteert kritiek van andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
3. Is attent voor andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
4. Laat andere kinderen zien boos te zijn op hen	-2	-1	0	+1	+2
5. "De inzet is: winnen" van andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
6. Stelt zich verongelijkt op naar andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
7. Is zorgzaam voor andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
8. Grenst zich naar andere kinderen af door te zwijgen	-2	-1	0	+1	+2
9. Toont ontevredenheid naar andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
10. Bijt van zich af t.o.v. andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
11. Organiseert en regelt voor andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
12. Is afwachtend naar andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
13. Draagt ideeën of oplossingen aan bij andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
14. Vraagt hulp aan andere kinderen met een kwetsbare opstelling	-2	-1	0	+1	+2
15. Kijkt de kat uit de boom bij andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
16. Houdt zich aan de regels van de groep	-2	-1	0	+1	+2

Onderdeel B2: relatie kind – andere kinderen

Onderstaande uitspraken hebben betrekking op hoe andere kinderen met het betreffende kind omgaan.

Met het omcirkelen van onderstaande tekens kan worden aangegeven in hoeverre de uitspraak van toepassing is.

Er kan een verschil worden aangegeven in (sub)groepsreacties. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- Drie dezelfde tekens zijn omcirkeld = de hele groep reageert op de beschreven manier
- Twee dezelfde tekens zijn omcirkeld = een meerderheid van de groep reageert op de beschreven manier (en een minderheid reageert dus anders)
- Een teken omcirkeld = een minderheid uit de groep reageert op de beschreven manier.

Steeds wordt per vraag een combinatie van drie tekens als antwoord omcirkeld.

In totaal zijn er 10 combinatiemogelijkheden t.w.:

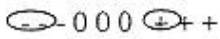
+++ ++ 0 ++ - +00 +0- +-- 000 -00 --0 ---

De tekens staan voor:

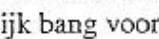
- = niet of nauwelijks van toepassing

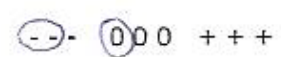
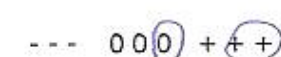
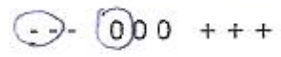
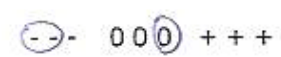
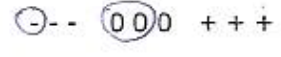
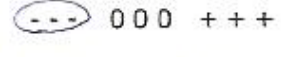
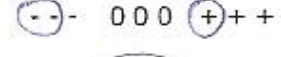
0 = binnen normale grenzen

+ = duidelijk van toepassing

Andere kinderen zijn bang voor dit kind:

Dit betekent dat door het omcirkelen van twee minnen *een meerderheid niet of nauwelijks* bang is en door het omcirkelen van één plus *een minderheid wel duidelijk* bang is voor dit kind.

Bij --- 0 0 0 is de *hele groep* duidelijk bang voor het kind.

1. Andere kinderen gaan er bij voorbaat van uit dat dit kind wel zal instemmen
2. Andere kinderen nemen een ondergeschikte houding bij dit kind aan
3. Andere kinderen nemen het initiatief bij dit kind
4. Andere kinderen zoeken het aangename gezelschap van dit kind op
5. Andere kinderen reageren geïrriteerd op dit kind
6. Andere kinderen 'vergeten' dit kind
7. Andere kinderen varen op het kompas van dit kind
8. Andere kinderen zijn bang voor dit kind

**SLEUTEL A1 VRAGEN
VRAGEN**
Boven Samen

Vraag 11: 0
13: 0

x2

Totaal BS 0

Samen Boven

Vraag 3: -1
7: 0

x2

Totaal SB -2

Samen Onder

Vraag 2: 0
16: -1

x2

Totaal SO -2

Onder Samen

Vraag 12: 0
14: 0

x2

Totaal OS 0

Onder Tegen

Vraag 8: -1
15: -1

x2

Totaal OT -4

Tegen Onder

Vraag 6: 0
9: +1

x2

Totaal TO +2

Tegen Boven

Vraag 4: +1
10: 0

x2

Totaal TB +2

Boven Tegen

Vraag 1: 0
5: 0

x2

SLEUTEL B1 VRAGEN
Boven Samen

Vraag 11: +1
13: 0

x2

Totaal BS +2

Samen Boven

Vraag 3: 0
7: 0

x2

Totaal SB 0

Samen Onder

Vraag 2: -1
16: -1

x2

Totaal SO -4

Onder Samen

Vraag 12: -1
14: 0

x2

Totaal OS -2

Onder Tegen

Vraag 8: -1
15: -1

x2

Totaal OT -4

Tegen Onder

Vraag 6: 0
9: +1

x2

Totaal TO +2

Tegen Boven

Vraag 4: +2
10: +2

x2

Totaal TB +4

Boven Tegen

Vraag 1: +2
5: +1

x2

SLEUTEL A2 VRAGEN
Boven Samen

Vraag 7: 0

Samen Boven

Vraag 4: 0

Samen Onder

Vraag 1: -

Onder Samen

Vraag 3: -

Onder Tegen

Vraag 6: 0

Tegen Onder

Vraag 5: +

Tegen Boven

Vraag 8: +

Boven Tegen

Vraag 2: +

SLEUTEL B
Boven Samen

Vraag 7: - - +

Samen Boven

Vraag 4: - - 0

Samen Onder

Vraag 1: - - 0

Onder Samen

Vraag 3: - - 0

Onder Tegen

Vraag 6: - - -

Tegen Onder

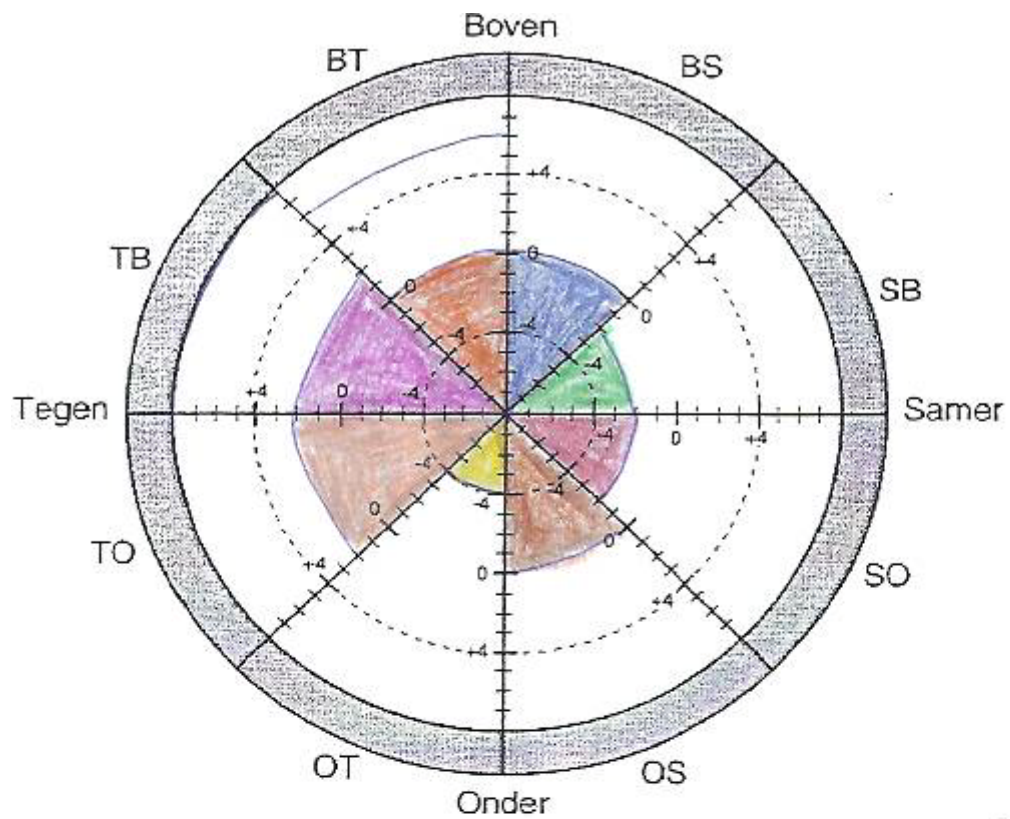
Vraag 5: - 0 0

Tegen Boven

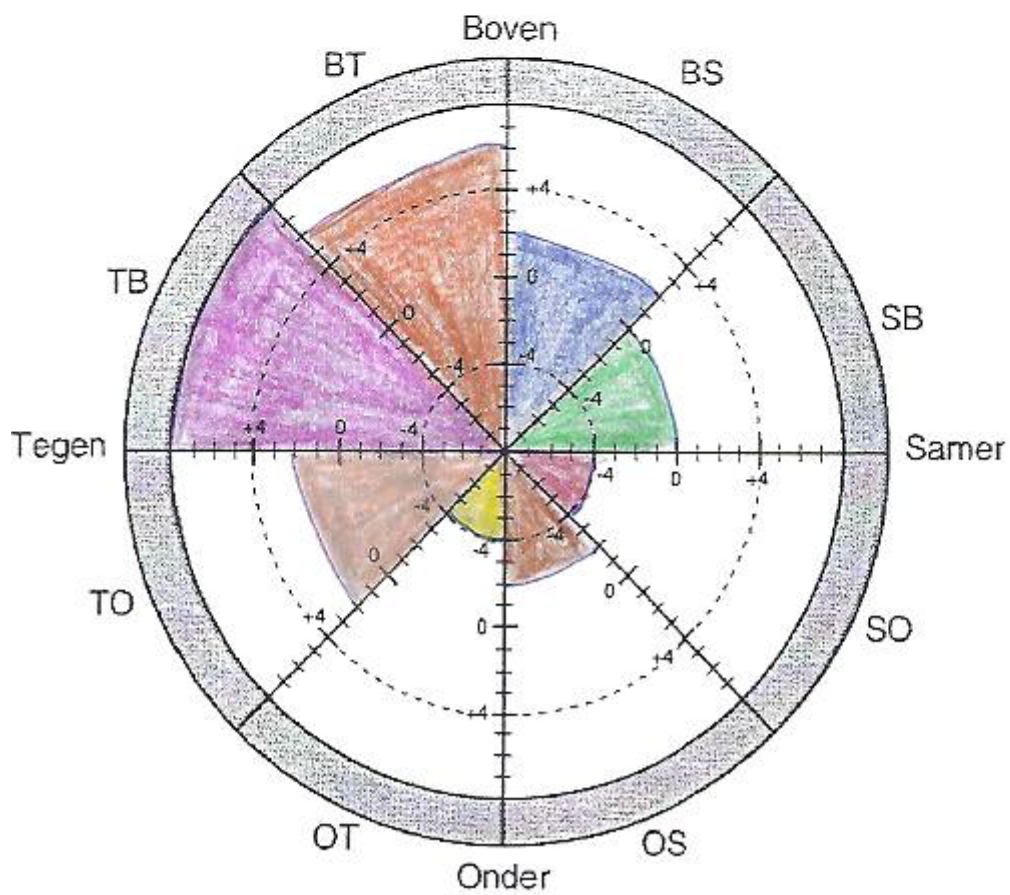
Vraag 8: 0 0 0

Boven Tegen

Vraag 2: 0 ++

Kind -Leraar

Kind-Groep

Bijlage 6B Interactiewijzer voor het jonge kind januari 2011**DE 'BOTS' VRAGENLIJST VOOR HET JONGE KIND**

Naam kind : *G.*
 Ingevuld door : *Janita Elenbaas*
 Datum : *13-04-2011*

Onderdeel A1: relatie kind – opvoeder

Onderstaande uitspraken hebben betrekking op hoe het betreffende **kind met jou omgaat**.

Met het omcirkelen van een cijfer geef je aan welke uitspraak over de interactiestijl van het kind naa jou toe van toepassing is, waarbij:

- 2 = veel te weinig

- 1 = te weinig

0 = normaal, komt voor in situaties waar dat nodig is

+ 1 = te veel

+ 2 = veel te veel

1. Eist van mij	-2	-1	0	+1	+2
2. Accepteert kritiek van mij	-2	-1	0	+1	+2
3. Is attent voor mij	-2	-1	0	+1	+2
4. Laat zien boos te zijn op mij	-2	-1	0	+1	+2
5. Wil van mij winnen	-2	-1	0	+1	+2
6. Stelt zich verongelijkt naar mij op	-2	-1	0	+1	+2
7. Is zorgzaam voor mij	-2	-1	0	+1	+2
8. Grenst zich af door te zwijgen naar mij	-2	-1	0	+1	+2
9. Toont ontevredenheid over mij (aan mij)	-2	-1	0	+1	+2
10. Bijt van zich af ten opzichte van mij	-2	-1	0	+1	+2
11. Organiseert en regelt voor mij	-2	-1	0	+1	+2
12. Is afwachtend naar mij	-2	-1	0	+1	+2
13. Draagt mij ideeën of oplossingen aan	-2	-1	0	+1	+2
14. Vraagt hulp aan mij met een kwetsbare houding	-2	-1	0	+1	+2
15. Kijkt de kat uit de boom bij mij	-2	-1	0	+1	+2
16. Houdt zich aan regels die ik gesteld heb	-2	-1	0	+1	+2

Onderdeel A2: relatie opvoeder – kind

Onderstaande uitspraken hebben betrekking op wat het kind bij jou oproept, waartoe je in eerste instantie geneigd bent (het gaat er dus **niet** om of je in werkelijkheid altijd zo reageert).

Op een 3-puntsschaal kan aangegeven worden in hoeverre de uitspraak van toepassing is, waarbij

- = nauwelijks of niet

0 = binnen normale grenzen

+ = duidelijk

1. Je neigt er toe dit kind als gemakkelijk volgend te zien	-	0	+
2. Je neigt er toe met dit kind de strijd aan te gaan	-	0	+
3. Je neigt er toe dit kind te 'bemoederen'	-	0	+
4. Je neigt er toe dit kind als een 'maatje' te zien	-	0	+
5. Je neigt er toe geïrriteerd en afwijzend te reageren op dit kind	-	0	+
6. Je neigt er toe dit kind uit de put te halen	-	0	+
7. Je neigt er toe gemakkelijk zaken aan dit kind over te laten	-	0	+
8. Je neigt er toe dit kind te straffen	-	0	+

Onderdeel B1: relatie kind – andere kinderen

Let op: onderstaande uitspraken hebben betrekking op hoe het betreffende kind **omgaat met andere kinderen**.

Met een cijfer kan worden aangegeven welke uitspraak van toepassing is, waarbij:

- 2 = veel te weinig

- 1 = te weinig

0 = normaal, komt voor in situaties waar dat nodig is

+ 1 = te veel

+ 2 = veel te veel

1. Eist van andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
2. Accepteert kritiek van andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
3. Is attent voor andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
4. Laat andere kinderen zien boos te zijn op hen	-2	-1	0	+1	+2
5. "De inzet is: winnen" van andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
6. Stelt zich verongelijkt op naar andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
7. Is zorgzaam voor andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
8. Grenst zich naar andere kinderen af door te zwijgen	-2	-1	0	+1	+2
9. Toont ontevredenheid naar andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
10. Bijt van zich af t.o.v. andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
11. Organiseert en regelt voor andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
12. Is afwachtend naar andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
13. Draagt ideeën of oplossingen aan bij andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
14. Vraagt hulp aan andere kinderen met een kwetsbare opstelling	-2	-1	0	+1	+2
15. Kijkt de kat uit de boom bij andere kinderen	-2	-1	0	+1	+2
16. Houdt zich aan de regels van de groep	-2	-1	0	+1	+2

Onderdeel B2: relatie kind – andere kinderen

Onderstaande uitspraken hebben betrekking op hoe andere kinderen met het betreffende kind omgaan.

Met het omcirkelen van onderstaande tekens kan worden aangegeven in hoeverre de uitspraak van toepassing is.

Er kan een verschil worden aangegeven in (sub)groepsreacties. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- Drie dezelfde tekens zijn omcirkeld = de hele groep reageert op de beschreven manier
- Twee dezelfde tekens zijn omcirkeld = een meerderheid van de groep reageert op de beschreven manier (en een minderheid reageert dus anders)
- Een teken omcirkeld = een minderheid uit de groep reageert op de beschreven manier.

Steeds wordt per vraag een combinatie van drie tekens als antwoord omcirkeld.

In totaal zijn er 10 combinatiemogelijkheden t.w.:

+++ ++ 0 +- - +00 +0- +-- 000 -00 --0 ---

De tekens staan voor:

- = niet of nauwelijks van toepassing

0 = binnen normale grenzen

+ = duidelijk van toepassing

Andere kinderen zijn bang voor dit kind: $\ominus 000 \oplus +$

Dit betekent dat door het omcirkelen van twee minnen *een meerderheid niet of nauwelijks bang is* en door het omcirkelen van één plus *een minderheid wel duidelijk bang is* voor dit kind.

Bij --- 000 $\oplus \oplus \oplus$ is de *hele groep* duidelijk bang voor het kind.

1. Andere kinderen gaan er bij voorbaat van uit dat dit kind wel zal instemmen	-- $\ominus$ 000 + + +
2. Andere kinderen nemen een ondergeschikte houding bij dit kind aan	-- $\otimes$ 000 $\oplus \oplus \oplus$
3. Andere kinderen nemen het initiatief bij dit kind	-- $\ominus$ 000 + + +
4. Andere kinderen zoeken het aangename gezelschap van dit kind op	-- $\ominus$ 000 + + +
5. Andere kinderen reageren geïrriteerd op dit kind	--- 000 + + +
6. Andere kinderen 'vergeten' dit kind	-- $\ominus$ 000 + + +
7. Andere kinderen varen op het kompas van dit kind	--- 000 $\oplus \oplus \oplus$
8. Andere kinderen zijn bang voor dit kind	--- 000 + + +

**SLEUTEL A1 VRAGEN
VRAGEN**
Boven Samen

Vraag 11: 8
13: 8

x2
0

Totaal BS

Samen Boven

Vraag 3: 8
7: 8

x2
0

Totaal SB

Samen Onder

Vraag 2: 0
16: -1

x2
-2

Totaal SO

Onder Samen

Vraag 12: -1
14: 0

x2
-2

Totaal OS

Onder Tegen

Vraag 8: 0
15: -1

x2
-2

Totaal OT

Tegen Onder

Vraag 6: 0
9: 8

x2
0

Totaal TO

Tegen Boven

Vraag 4: 8
10: 8

x2
0

Totaal TB

Boven Tegen

Vraag 1: 8
5: 8

x2
0

Totaal BT

SLEUTEL B1 VRAGEN
Boven Samen

Vraag 11: 8
13: 8

x2
0

Totaal BS

Samen Boven

Vraag 3: 8
7: 8

x2
0

Totaal SB

Samen Onder

Vraag 2: -1
16: -1

x2
-4

Totaal SO

Onder Samen

Vraag 12: -1
14: 0

x2
-2

Totaal OS

Onder Tegen

Vraag 8: -1
15: -1

x2
-4

Totaal OT

Tegen Onder

Vraag 6: 8
9: 8

x2
0

Totaal TO

Tegen Boven

Vraag 4: +1
10: 0

x2
+2

Totaal TB

Boven Tegen

Vraag 1: 8
5: 8

x2
0

Totaal BT

SLEUTEL A2 VRAGEN
Boven Samen

Vraag 7: -

Samen Boven

Vraag 4: 0

Samen Onder

Vraag 1: 0

Onder Samen

Vraag 3: 0

Onder Tegen

Vraag 6: +

Tegen Onder

Vraag 5: 0

Tegen Boven

Vraag 8: 0

Boven Tegen

Vraag 2: +

SLEUTEL B2
Boven Samen

Vraag 7: 00+

Samen Boven

Vraag 4: - 00

Samen Onder

Vraag 1: - 00

Onder Samen

Vraag 3: - 00

Onder Tegen

Vraag 6: - - 0

Tegen Onder

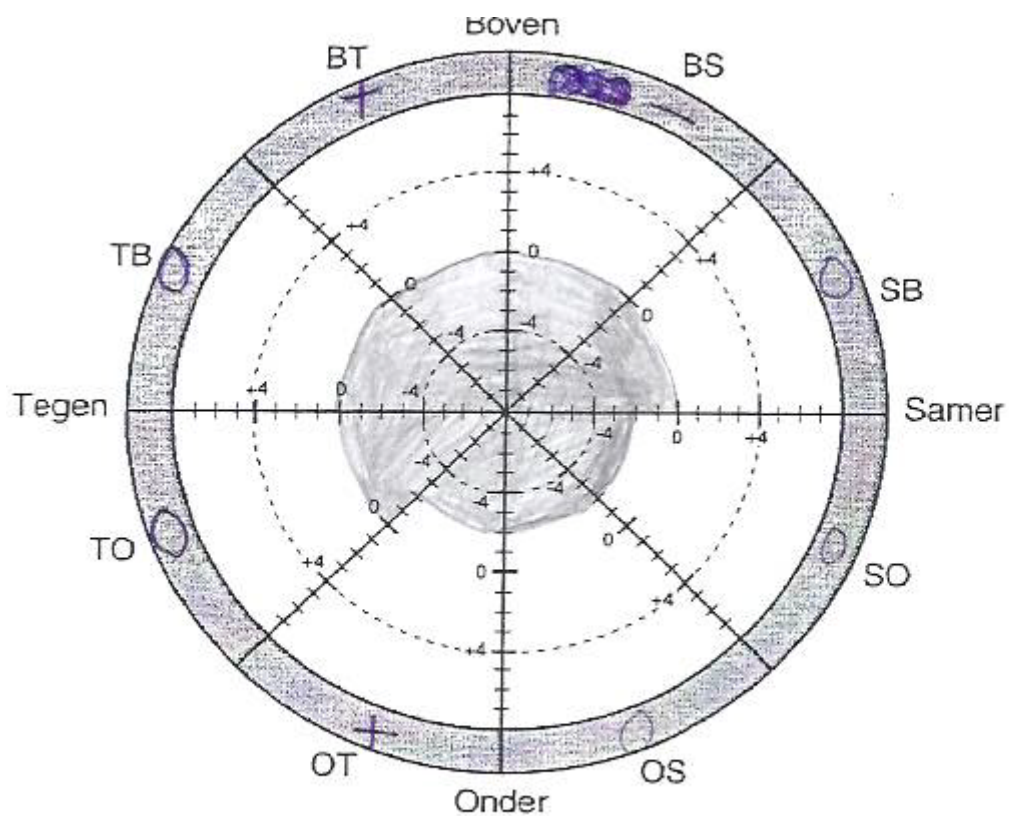
Vraag 5: 000

Tegen Boven

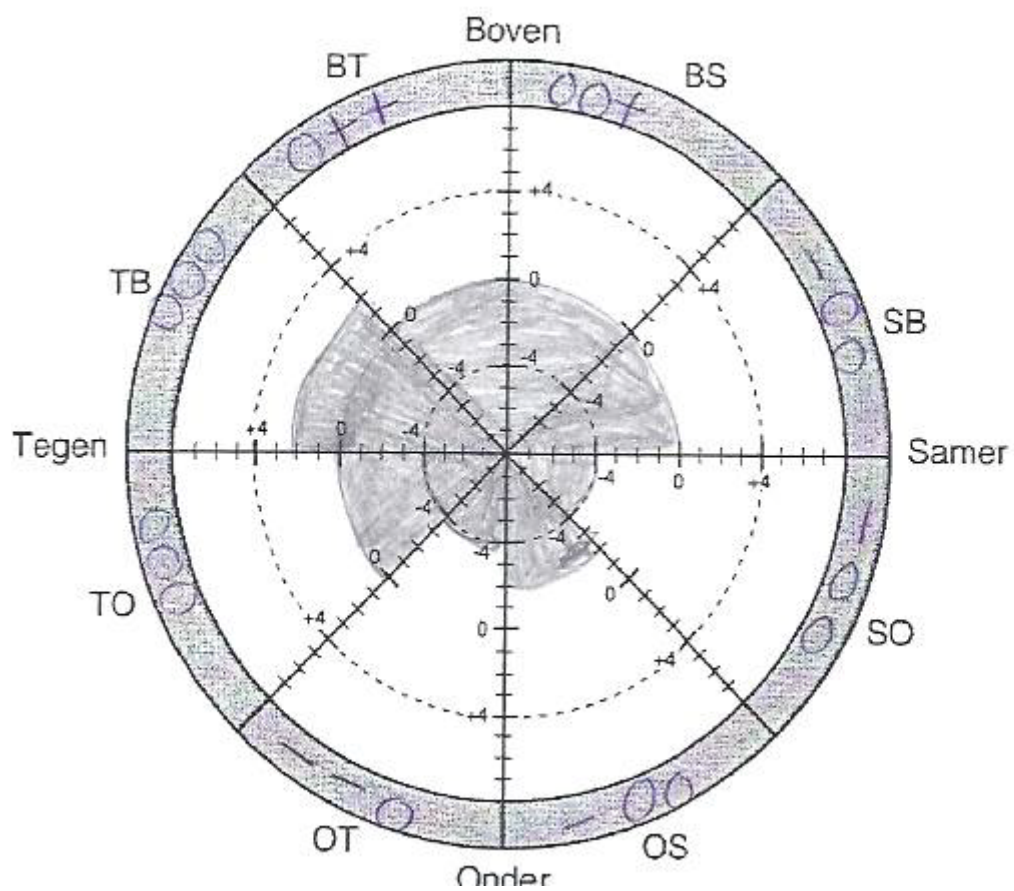
Vraag 8: 000

Boven Tegen

Vraag 2: 0 + +

Kind -Leraar

Kind - Groep

Bijlage 7 Posters van de leerlingen

Poster van:

M

Foto M

Vaardigheid:

Ik wil leren om zelf dingetjes op te lossen als er iets aan de hand is.

Totemfiguur

Supporters:

Juf, F, M, Mama

Poster van:

L

Foto L

Vaardigheid:

**Ik wil leren om tijdens zelfstandig werken en eten en
drinken stil te zijn**

Totemfiguur

Supporters:

**N, D,
Papa en mama**

Poster van:

G

Foto G

Vaardigheid:

Ik wil leren om lief te zijn voor andere kinderen.

Totemfiguur

Supporters:

M, D, M, Mama

Bijlage 8 DVD Oplossingsgerichte gesprekken